

15 års forskning om sfi – en överblick

2017:3 – Förstudie inför ett Ifous FoU-program

ifous

Academe**dia**

Ifous rapportserie 2017:3

Stockholm, april 2017

ISBN: 978-91-982841-6-4

Författare: Berit Lundgren, Jenny Rosén & Anette Jahnke

Redaktör: Karin Hermansson

Grafisk form & produktion: Per Isaksson

Ansvarig utgivare: Ifous

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa. I övrigt gäller copyright för författarna och Ifous AB gemensamt.

INNEHÅLL

Förord	5
Sammanfattning – Anette Jahnke	7
Forskning om sfi 2002–2016 – Berit Lundgren & Jenny Rosén	9
1. Inledning	11
2. Utbildningens ramar – organisation och styrning	13
Historiska perspektiv	13
Sfi på marknaden	14
Arbetsmarknadsorientering och samverkan.....	14
Sammanfattning.....	15
3. Identitet och erfarenhet	17
Identitet och lärande av ett andraspråk.....	17
Erfarenheter som en resurs	18
Hälsa och välbefinnande.....	20
Sammanfattning.....	20
4. Att lära i skola och vardagsliv	21
Skriftbruk i hem och i skola	21
Sociala nätverk	22
Sammanfattning	22
5. Att lära sig svenska i skola och arbetsliv	23
Språkbruk i arbetslivet	23
Praktik	24
Sammanfattning.....	25
6. Sfi-klassrummets didaktik	27
Grundläggande litteracitet.....	27
Litteracitet och kunskapsproduktion	28
Sociokulturella referensramar	28
Flerspråkighet och modersmål som stöd i sfi-undervisningen.....	29
Sammanfattning.....	30
7. Projekt och pågående forskning	31
Pågående forskning.....	31
Utvecklingsprojekt	31
8. Utmaningar och möjligheter	33
Småskaliga studier	33
9. Referenser	35
Bilaga 1	39

FÖRORD

I skollagens första kapitel, femte paragraf slås fast att ”utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet”. Allt fler huvudmän inser vikten av att den vetenskapliga grunden inte bara definieras av andra och på långt avstånd från deras egen verksamhet. Det finns ett växande intresse för att initiera utbildningsforskning av verksamhetsnära karaktär.

Under hösten 2016 har forskningsinstitutet Ifous, AcadeMedia och Hermods diskuterat behovet och intresset för ett forsknings- och utvecklingsprogram om undervisning och lärande inom *Svenska för invandrare* (sfi). Som ett första steg har Ifous beställt en kunskapsöversikt över aktuell svensk forskning inom området av två välmeriterade forskare inom fältet, fil. dr. Jenny Rosén, Stockholms universitet och Högskolan Dalarna och docent Berit Lundgren, Högskolan Dalarna. Forskning som belyser pedagogiska och didaktiska aspekter har prioriterats.

Avsikten med kunskapsöversikten har varit att få ett underlag för att i nästa steg arbeta fram en programplan tillsammans med fler huvudmän för ett forsknings- och utvecklingsprogram med temat undervisning och lärande inom sfi. Arbetet med att ta fram översikten har finansierats av AcadeMedia och Hermods.

Ansvarig för förstudien har varit Anette Jahnke, projektledare på Ifous, som också författat den sammanfattning som återfinns i rapportens första del.

Stockholm i april 2017

Karin Hermansson
FoU-ansvarig, Ifous

SAMMANFATTNING

Anette Jahnke

Rapport syftar till att inventera det aktuella forskningsläget vad gäller undervisning av vuxna invandrare i svenska och deras lärande i svenska. Rapporten ger en överblick över forskning om utbildningen i svenska för invandrare (sfi) som en pedagogisk verksamhet.

Undervisning i svenska för vuxna invandrare har bedrivits sedan mitten av 1960-talet i Sverige. Historiskt har utbildningen präglats av förändring och har ofta fått utstå kritik då den ständigt befinner sig i skärningspunkten mellan olika politiska mål vad gäller utbildning, integration, migration, ekonomi, socialt, kultur och språk. Sfi fick sin nuvarande form med tre studievägar och fyra kurser 2002.

URVAL

Urvalet av forskning för rapporten har gjorts utifrån tre principer: i) forskningen är publicerad mellan 2002 och 2016, ii) svensk forskning med fokus på vuxnas lärande av ett andraspråk främst inom sfi men till viss del även i arbetslivet och iii) forskning som belyser pedagogiska och didaktiska aspekter. Forskning om språkvetenskapliga aspekter av lärande av ett andraspråk har inte inkluderats. Rapporten baseras på i första hand avhandlingar, peer-review-artiklar och bokkapitel men även vissa rapporter och utvärderingar.

Ur analysen av forskningsmaterialet har sex teman identifierats vilka till viss del speglar nivåer från makro- till mikronivå. Samtidigt har också en övergripande analys gjorts över vilken typ av innehåll och forskningsmetoder som dominerar.

RAPPORTENS SEX TEMAN

De sex temana är: Utbildningens ramar – organisation och styrning; Identitet och erfarenhet; Att lära i skola och vardagsliv; Att lära sig svenska i skola och arbetsliv; Sfi-klassrummets didaktik samt Projekt och pågående forskning. Forskningen som sammanställts har bland annat visat följande inom respektive tema:

- 1. Utbildningens ramar – organisation och styrning:** Utbildningens syfte har över tid pendlat mellan att vara integrationspolitiska och arbetsmarknadspolitiska. Dessa ibland motsägelsefulla syften synliggör ett behov av och utmaningar med samverkan mellan olika aktörer.
- 2. Identitet och erfarenhet:** Lärande av ett andraspråk inbegriper ett identitetsarbete som kan påverka studierna. Frågor om identitet inbegriper hur kunskaper och erfarenheter synliggörs och värdesätts av institutionella aktörer inom utbildning framförallt vad gäller validering.
- 3. Att lära i skola och vardagsliv:** Sfi-deltagares skriftbruk i skolan initieras och styrs av läraren till skillnad från vardagslivets skriftbruk. De sociala nätverken har betydelse för skriftspråksanvändning och skriftspråksutveckling för studerande som tidigare inte lärt sig läsa och skriva.
- 4. Att lära sig svenska i skola och arbetsliv:** Kraven på språklig kompetens som ställs för olika arbeten speglar ofta inte hur språkbruket på arbetsplatsen ser ut. Praktik i arbetslivet ger mycket få möjligheter att använda och lära andraspråket och det finns ett behov för de studerande i sfi att möta autentiskt material från arbetsplatser och rekryteringssamtal.
- 5. Sfi-klassrummets didaktik:** Didaktiska studier inom sfi har fokuserat på kortutbildade eller på deltagare utan formell utbildning. Studierna visar att de studerandes erfarenheter inte har lyfts fram i undervisningen i någon större utsträckning och undervisningen är till stora delar lärarstyrd.

6. **Projekt och pågående forskning:**
Två pågående forskningsprojekt lyfts fram, till exempel visar preliminära resultat från projektet *Språkliga resurser och digitala verktyg i grundläggande skriftspråksundervisning inom sfi* att användning av digitala verktyg skapade situationer för interaktion där eleverna använde skrift på olika sätt.

Två utvecklingsprojekt lyfts fram. Den ena handlade om ett organisatoriskt förändringsarbete för att sammanföra två parallella verksamheter och det andra handlade om undervisning av sfi-elever med hjälp av blended learning.

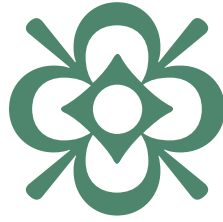
FORSKNING OM VAD OCH HUR? VAD SAKNAS?

Rapporten avslutas med en övergripande analys över vilken typ av innehåll och forskningsmetoder som dominerar. Forskningen om sfi är begränsad både när det gäller omfång, innehåll och vald forskningsmetod. Det råder en dominans av småskaliga kvalitativa studier där intervjuer och observationer

används som metoder. De som studerats är i första hand de studerande medan lärare, läromedel, undervisningens upplägg och innehåll inte uppmärksammas i lika stor grad. Det finns ett behov att av studera innehållet i undervisningen på sfi och hur det görs meningsfullt för de studerande likväl som de artefakter som används och produceras i undervisningen (digitala verktyg, läromedel, provmaterial, studerandes texter etc.). Sfi-provets betydelse har inte undersökts i avhandlingar trots att provens påverkan på undervisningen i sfi kan förväntas vara stor.

Det saknas studier både om högutbildades och kortutbildades undervisningssituation, och om den mycket heterogena grupp som ofta placeras i studieväg 2. Samtidigt utgör inte skolbakgrund den enda faktorn för en sfi-studerandes behov och det saknas kunskap om såväl hälsoaspekter som sociala och ekonomiska aspekter.

Eftersom den sammanlagda forskningen om sfi är begränsad finns det ett stort behov både av fortsatta småskaliga studier där man genom kvalitativ design undersöker både lärare och studerande men också av studier som har en kvantitativ design. Framförallt ses möjligheter i att kombinera kvantitativa och kvalitativa metoder i framtida studier.

Forskning om sfi 2002–2016

Berit Lundgren & Jenny Rosén

1. INLEDNING

Denna rapport syftar till att inventera forskningsläget vad gäller undervisning av vuxna invandrare i svenska och deras lärande i svenska och har genomförts på uppdrag av Ifous (Innovation, forskning och utveckling i förskola och skola) med stöd av AcadeMedia. Uppdraget har varit att kartlägga forskning som i) berör om och på vilka sätt de vuxnas tidigare kunskaper och erfarenheter kan stödja deras lärande av svenska språket, ii) berör om och på vilka sätt de vuxnas pågående formella/informella lärande (t.ex. inom arbete, fritid och andras studier) kan stödja deras lärande av svenska språket, iii) forskning som är praktik- och klassrumsnära t.ex. i form av aktionsforskning, learning study eller forskningscirkel samt ge exempel på områden där forskning saknas.

Undervisning i svenska för vuxna invandrare bedrivs främst inom ramen för utbildning i svenska för invandrare (sfi) och grundläggande vuxenutbildning. Sfi kan ses som en privilegierad utbildning då den vilar på Sveriges officiella språkpolicy vilken uttrycker att ”var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska” (SFS 2009:600, se även Lindberg och Sandvall 2012). Sedan 2016 ingår sfi i den kommunala vuxenutbildningen och en tydligare progression mellan sfi och svenska som andraspråk på grundläggande nivå har utarbetats genom bland annat nya kursplaner för svenska som andraspråk på grundläggande nivå. Undervisning i sfi inom vuxenutbildning styrs av skollag, läroplan för vuxenutbildningen samt kursplaner. Förutom denna formella utbildning har det under senare år vuxit fram andra utbildningar och mötesplatser i syfte att lära vuxna nyanlända svenska, t.ex. svenska från dag ett och språkcaféer. I denna rapport riktas fokus mot undervisning inom vuxenutbildningen och i första hand sfi. Vi ser dock ett stort behov av forskning om dessa mer informella undervisningsformer men detta har inte legat inom ramen för detta uppdrag.

Undervisning i svenska för vuxna invandrare har bedrivits sedan mitten av 1960-talet i Sverige. 1965 fattade riksdagen beslut om att ställa medel till förfogande för avgiftsfri undervisning i svenska för invandrare¹ och Skolöverstyrelsen fick då tillsammans

med studieförbunden i uppdrag att utforma försöksverksamhet med svenskundervisning. Utbildningen riktade sig till utländska medborgare som hade uppehållstillstånd eller var kyrkobokförda i Sverige (Prop. 1972:100). Sedan den första försöksverksamheten har dock stora förändringar skett vad gäller både utbildningen och det omgivande samhället. Historiskt har sfi-utbildningen präglats av förändring av både struktur och innehåll och ett flertal forskare har uppmärksammat hur utbildningen ofta fått utstå ogrundad kritik (Hyltenstam & Milani 2012; Lindberg 1996; Lindberg & Sandvall 2007; 2012; Rosén 2013a)². En förklaring till denna kritik kan ses i att utbildningen befinner sig i skärningspunkten mellan olika politiska mål vad gäller utbildning, integration, migration, ekonomi, socialt, kultur och språk (Carlson 2003; Lindberg & Sandvall 2007; 2012; Skolverket 1997; Utbildningsdepartementet 2003). Samtidigt kan betonas att kritiken skapat en flitig debatt som dominerats av argument byggda på ”sunt förnuft” och ”självklarheter” snarare än forskning (Hyltenstam & Milani 2012). Lindberg (1996) framhåller också att det utmärkande för debatter om sfi är att det tycks vara fritt fram för vem som helst att uttala sig om utbildningens kvalitet och effektivitet. Samtidigt har dock ett antal översikter med fokus på utvecklingen av sfi genomförts i form av forskning, utredning och utvärdering (Arbetsmarknadsdepartementet 1981a; 1981b; Lindberg 1996; Lindberg & Sandvall 2007; Riksrevisionsverket 1989; Skolverket 1997; Statens invandrarverk 1996; Utbildningsdepartementet 2003, Vetenskapsrådet 2012:5). Kritik mot utbildningen riktas även i dessa översikter där Lindberg och Sandvall (2007) bland annat lyfter fram att lärarna inte är adekvat utbildade och att eleverna inte ges möjlighet att utveckla sina personliga och professionella behov. Norlund Shaswar (2014) menar dessutom att det är möjligt att denna kritik mot sfi-utbildningen påverkar lärarrollen och får en inverkan på relationen mellan lärare och studerande.

Föreliggande rapport ska dock inte ses varken som en historisk översikt eller en utvärdering av sfi utan

1 1967/68 lades även grunden för en ”allmän” vuxenutbildning i (Prop. 1980/81:203).

2 Dahlström (2004) menar att sfi-utbildningen trots den omfattande kritiken i grunden inte förändrats även om den invandrapolitiska retoriken ändrats.

syftar till att ge en överblick över forskning om sfi som pedagogisk verksamhet. Urval av forskning för rapporten har gjorts utifrån flera aspekter. För det första har en avgränsning i tid på 15 år (2002–2016) gjorts vilket motiveras av att uppdraget varit att belysa aktuell forskning. 2002 fick sfi sin nuvarande organisation med tre studievägar och fyra kurser. Därav har vi bedömt detta som en lämplig avgränsning. För det andra har vi riktat fokus mot svensk forskning om vuxnas lärande av ett andraspråk främst inom sfi-utbildning men till viss del även i arbetslivet³. En tredje avgränsning gäller fokus på undervisning och inte på språkvetenskapliga aspekter av lärande av ett andraspråk specifikt. Sammanfattningsvis har forskning som belyser pedagogiska och didaktiska aspekter prioriterats. I urvalsprocessen har avhandlingar, granskade artiklar (peer-review) och bokkapitel valts ut i första hand men även vissa rapporter och utvärderingar har inkluderats.

Ur analysen av forskningsmaterialet samt utifrån uppdragets riktlinjer har sex teman identifierats. Dessa utgör de kommande sex kapitlen i rapporten och disponeras från ett makro- till ett mikroperspektiv där vi inleder med forskning om organisation och styrning. I analysen av aktuell forskning har vi funnit en tydlig homogenitet vad gäller metodologiska perspektiv och vi har därför valt att särskilt lyfta fram och problematisera detta i kapitlet, *Utmaningar och möjligheter*.

3 För en översikt av vuxenutbildning som helhet för kortutbildade se Fejes (2015).

2. UTBILDNINGENS RAMAR – ORGANISATION OCH STYRNING

Ett flertal studier har riktat fokus mot sfi-utbildningens ramar och struktur. Till skillnad från andra utbildningar präglas sfi av flera och ibland motsägelsefulla mål. Tre synsätt på sfi-utbildningens roll och ansvar framkommer (Utbildningsdepartementet 2003:77, Lindberg & Sandwall 2012:383):

- Integrationspolitiska där sfi ses som förutsättning för integration och delaktighet i det svenska samhället
- Arbetsmarknadspolitiska där sfi ses som ett verktyg för anställningsbarhet och ett snabbt inträde på arbetsmarknaden samt egenförsörjning
- Utbildningspolitiska där sfi ses som en kvalificerad språkutbildning

Till detta kan läggas ett språkpolitiskt mål såsom det uttrycks i språklagen, dvs. att ”var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska” (SFS2009:600). Dessa olika perspektiv har, likväl som syften och målsättningar med sfi-utbildningen, präglat densamma. Betoningen mellan de olika perspektiven har skiftat över tid, vilket bland annat avspeglats i ett flertal förändringar av organisation och innehåll i form av läroplaner och kursplaner (1971, 1978, 1986, 1991, 1994, 2002, 2006, 2009, 2012) vilket också analyserats i forskningen (Lindberg & Sandwall 2012; Rosén 2013a; 2014). Även det pedagogiska perspektivet inom sfi- utbildningen har varierat och förändrats från en kognitiv lingvistisk utbildning till en utbildning där funktionell kommunikation prioriteras, vilket synliggjorts i en analys av styrdokument (Lindberg & Sandwall 2012). Nedan beskrivs ett antal studier som riktat fokus mot utbildningens organisatoriska ramar.

HISTORISKA PERSPEKTIV

Rosén (2013a) analyserar sfi-utbildningen i ett historiskt perspektiv och synliggör hur den till organisation och innehåll dominerats av olika diskurser. I sin studie har hon analyserat policydokument såsom läroplaner och kursplaner, offentliga utredningar, propositioner och nationella utvärderingar under

perioden 1967–2007. Avhandlingens syfte var att belysa hur kategoriseringar och identiteter diskursivt skapas och förhandlas inom utbildningsformen sfi såväl historiskt över tid som bland deltagare i den aktuella utbildningsformen i början av 2000-talet. Således studerades hur utbildningsformen utvecklats, men även hur den genererats och förändrats över tid. Särskilt fokus riktades mot de kategoriseringar som används för att konstituera utbildningens målgrupp och hur dessa kategorier fylls med innehåll. Studien visade att utbildningens syfte och talet om dess målgrupp förändrats över tid (Rosén 2013a; se även Rosén & Bagga-Gupta 2013). Ett antal dominerande diskurser kunde urskiljas i det empiriska materialet där betoningen på omsorg, språk, arbete, kultur och samhällsdeltagande skiftat likväl som betydelsen av dessa begrepp också hade förändrats. Ett exempel på detta var betydelsen av arbete, vilket är ett ledord både under de tidiga åren av utbildningen och under 2000-talet (Rosén 2014). Medan 1970-talets fokus var på den studerande som arbetare och dennes rättigheter, skyldigheter och deltagande i arbetsliv och samhälle görs den studerande sedan slutet av 1990-talet snarare till ett objekt som ska formas till anställningsbarhet enligt dominerande normer.

Ett liknande resultat återfinns i Carlsons studie (2004) där hon menade att en form av sortering och skiktning av människor kan leda till marginalisering. Skolan sorterade eleverna genom nivågrupperingar utifrån utbildningsbakgrund och kunskapsnivå. I en sådan undervisningsorganisation finns, påpekade Carlson, ett sorts produktionstänkande som förvandlar invandrarna från subjekt till objekt. De skulle behandlas på ett visst sätt och åtgärdas på ett sätt vilket innebär att man tar hand om de som förväntades lära sig ett andraspråk. Genom att använda begrepp som ”gränselever” och ”svaga inlärare” förstärks synen av att se personer som inte tidigare haft möjlighet att lära sig läsa och skriva som ett problem som egentligen kanske inte var ett reellt problem utan en konstruktion utifrån styrande värderingar och kunskapssystem (ibid. 2004; 126–131). Carlson (2004) menade vidare att sfi-undervisningen ingår i en sådan negativ förstärkningsprocess.

Rosén (2013a) menade också att trots förändringar av innehåll och organisation så har grundantagandet

om att en utbildning i svenska språket för vuxna invandrare behövs i Sverige inte utmanats under den period som undersöktes (se även Dahlström 2004). Föreställningar om svenska språket som det dominerande och sammanhållande språket i det politiska och geopolitiska rummet Sverige hade varit och är grundläggande för utbildningens legitimitet.

Utifrån uppdelningen av tre synsätt som nämndes ovan menar Lindberg och Sandwall (2007) att sfi historiskt befunnit sig i ett spänningsfält mellan arbetsmarknadens behov å ena sidan och deltagande i samhällsliv och demokrati å andra sidan. Vidare menade de att utvecklingen av sfi karaktäriserats av en pendling mellan integrationspolitiska och arbetsmarknadspolitiska mål men att den starka betoningen på arbete och anställningsbarhet inom sfi inneburit att "såväl måluppfyllelse som effektivitet i allt högre grad kommit att utvärderas i relation till krav på snabb egenförsörjning" (2012:385). Lindberg och Sandwall riktade kritik mot att sfi-utbildningen i allt större utsträckning bedrivs av privata aktörer styrda av marknadsintressen och de skrev (2007:89):

It is obvious that within a system of tendering, long-term targets of individual fulfillment, empowerment and equal democratic rights run the risk of being sacrificed to short-term economic considerations in municipalities already strained by poor finances.

Vidare menade Lindberg och Sandwall att kritiken som riktats mot sfi-utbildningen i vissa fall varit felaktig då den utgått från orealistiska förväntningar vad gäller människors språktillägnande. Sfi-utbildningen hade därmed blivit en syndabock för alla misstag och problem relaterade till integration (Lindberg & Sandwall 2007).

SFI PÅ MARKNADEN

Beach och Carlson (2004) studerade processen från kommun till marknad för vuxenutbildning i Göteborg. Omorganisationen i riktning mot en marknadsstyrd och anpassad utbildning analyserades utifrån ett etnografiskt forskningsprojekt med fokus på omorganisationens effekter av introducerande utbildning för nyanlända vuxna. Resultatet synliggjorde hur talet om valfrihet dominerade de lokala policy-dokumenterna som la grunden för omorganisationen. Någon valfrihet för de studerande hade dock inte uppkommit utan snarare en ökad strukturell kontroll. Beach och Carlson (2004) lyfte även fram att omorganisationen från en kommunal verksamhet till ett utbildningsföretag medförde förluster främst vad gäller personalens kompetens och yrkesidentitet. Vidare hade marknadsorienteringen resulterat i ett ökat fokus på framtida anställning för de

studerande och innehållet riktades således mer mot att få de studerande anställningsbara oavsett arbete. De studerande sågs som klienter, konsumenter eller kunder och utbildningen som en produkt. Utbildningens flexibilitet handlade således om att kunna navigera utifrån marknadens behov av arbetskraft och utbildning, vilka kunde vara kortsiktiga. Sammanfattningsvis bidrog marknadsorienteringen till att utbildningen i större utsträckning bedrevs utifrån ekonomiska intressen än utifrån professionalitet och värdegrund samt att de sociala relationerna transformerade deltagarna till alienerade objekt snarare än subjekt. De som drabbades hårdast av omorganisationen var dels de som hade behov av utbildning men som inte fått någon och dels de lärare som slets upp från verksamheten till mer osäkra positioner där de saknade inflytande över sitt arbete (Beach & Carlson 2004).

Den marknadsanpassning av sfi som skett och lyfts fram i flera studier kan dock enligt Sandwall (2013:15) resultera i att "individens behov av språklärande för aktiv delaktighet i samhälls- och arbetsliv kommer att underordnas marknadens behov av snabba, flexibla och skraddarsydd utbildningar med en betydligt mer begränsad och nischad språklig kompetens som mål".

ARBETSMARKNADSORIENTERING OCH SAMVERKAN

En central aspekt i arbetslinjen inom vilken arbete utgör det centrala målet framför andra, är samverkan mellan olika aktörer i mottagande och etablering av nyanlända vuxna, vilket undersöktes i Carlson och Jakobsson (2007) samt Hamberg (2015).

Carlson och Jacobsson (2007) studerade ett samverkansprojekt i två kommuner mellan olika organisationer, myndigheter och utbildningsanordnare för att utveckla en arbetsinriktad introduktion för flyktingar och för nyanlända invandrare, i Malmö och Göteborg. Studien utgick från organisationsteori och hade en policyetnografisk ansats vilket innebar att forskarna deltog i verksamheten i viss utsträckning, exempelvis möten, samt genomförde observationer och intervjuer med olika aktörer för att utforska hur aktörerna agerade, interagerade och hur de producerade text. Ett diskursanalytiskt perspektiv användes för att tolka empirin. I artikeln uppmärksammas hur regeringens samverkanspolicy mellan myndigheter och lokala organ implementeras.

Resultatet visade att i båda kommunerna skapades ett större antal samverkansgrupper för att utveckla en sammanhållen introduktion. Samverkansgrupperna var hierarkiskt ordnade med mer eller mindre styrning och samsyn. Hur samverkansgrupperna organiserades skiljde sig mellan Malmö och Göteborg. Utifrån intervjuer och observationer framkom att

Göteborgs förändrings- och beslutsprocess var toppstyrd i högre utsträckning än i Malmö. Toppstyrningen i Malmö var inte heller lika utbredd som i Göteborg. Top-down-perspektivet (Carlson & Jacobsson 2007:137) utgick från att förändringsarbete styrdes av staten och att de lägre nivåerna skulle implementera och efterfölja. Carlson och Jacobsson (2007) tolkade styrningen till diffusionsmodellen då ledningen presenterade färdiga lösningar. Motsatsen hade varit en ”processororienterad” modell där tjänstemännen hade försökt finna lösningar. Samarbetssvårigheter fanns mellan de olika samaktörerna i både Malmö och Göteborg, vilket ledde till bristande samförstånd. Individerna, det vill säga den arbetsinriktade introduktionens målgrupp, skulle vara i fokus men i studien framkom att de inte var delaktiga i sin egen introduktion och att handlingsutrymmet var begränsat.

I likhet med Carlson och Jacobsson (2007) undersökte Hamberg (2015) konstruktionen av samverkan, med nyanlända som målgrupp, samt synen på de nyanlända och deras språkutveckling inom ramen för denna samverkan. Detta studerades i en kontext där flyktningintroduktion, sfi och arbetsmarknadsåtgärder ingick och kombinerades i vad som kallades Resursen. Studien byggde på intervjuer med tjänstemän samt analyser av dokument från verksamheten. Studien hade sin utgångspunkt i Systemisk Funktionell Grammatik (SFG), verksamhetsteori och aktivitetsteori. Utifrån dessa teorier betraktas arbetsmarknadsåtgärder, flyktningintroduktion och svenskundervisning för invandrare som olika avgränsade aktivitetssystem. Hur gränsöverskridande mellan aktivitetssystem gick till studerades bland

annat genom intervjuer med sju gränsöverskridare som ingick i samverkansprojektet. Studien visade att dessa gränsöverskridare strävade efter samverkan men att de gjorde det utifrån sitt aktivitetssystem där de också hade olika syn på huruvida gränserna mellan aktiviteterna skulle upprätthållas eller suddas ut. Likväl utgjorde själva platsen för verksamheten, Resursen, en viktig plats för samverkan, men samlokalisering var i sig varken tillräcklig eller nödvändig. I det dokument som analyserades är det dock relevant att lyfta fram att språkutveckling inte nämndes som ett uttalat mål för verksamheten utan endast utgjorde ett redskap för anställningsbarhet och arbete. Sfi förstods därmed huvudsakligen som ett arbetsmarknadsinstrument, även om sfi som integrationsinstrument betonades av några av de intervjuade.

SAMMANFATTNING

I den forskning som presenterats framkommer att sfi-utbildningens ramar och strukturer såväl som inriktning har varierat över tid. Utbildningen har pendlat mellan integrationspolitiska och arbetsmarknadspolitiska mål vilket tar sig uttryck i form av diskursiva skiften där fokus på omsorg, språkutveckling, arbetsförberedelse och samhällsdeltagande varierat. Dessa ibland motsägelsefulla syften med utbildningen synliggör också ett behov av samverkan mellan olika aktörer och i några av de studier som presenterats framkommer utmaningar och möjligheter med en sådan samverkan.

3. IDENTITET OCH ERFARENHET

Ett återkommande begrepp i forskning om lärande inom sfi är identitet. Ett flertal studier har en socio-kulturell, språkeologisk eller poststrukturell ansats där betydelsen av identitet och identitetsprocesser i lärandet av ett andraspråk betonas. I detta avsnitt presenteras således forskning om identitet men även forskning om hur de studerandes tidigare erfarenhet behandlas, vilket också bör kopplas samman med identitet. Kapitlet inleds med ett fokus på identitet och sedan presenteras forskning som belyser om och hur de sfi-studerandes erfarenheter kartläggs och valideras samt ligger till grund för utbildning och undervisning. Avslutningsvis presenteras forskning om sfi-deltagares hälsa och välbefinnande i relation till hur dessa aspekter påverkar deras lärande inom sfi.

IDENTITET OCH LÄRANDE AV ETT ANDRASPRÅK

Betydelsen av identitet i lärandet av ett andraspråk framhålls i flera av de studier om sfi som analyserats. Även om den teoretiska utgångspunkten varierar belyser studierna att lärandet av ett andraspråk inte kan särskiljas från individers identitet. Identitet handlar om vem vi har varit, vem vi är och vem vi kan bli, vilket är föränderligt. Den nordamerikanska forskaren Bonny Nortons studie (2000; 2013) har ofta använts som utgångspunkt och lärandet av ett andraspråk knutet till frågor om makt, identitet och deltagande användes av bland annat Rosén (2013a), Sandwall (2013), Ahlgren (2014) och Zachrison (2014) men även i relation till skrift (Norlund Shaswar 2014). Vidare kan frågor om identitet kopplas till organisation. Då de studerande kontinuerligt byter grupp i och med att de avslutar sina kurser innebär det att deras klasskamrater byts ut och därmed behöver de i relation till nya grupper ständigt omförhandla identiteter (Norlund Shaswar 2014: 322).

Hur vuxna illitterata invandrarkvinnor lärde sig läsa och skriva på svenska samt hur de upplevde sin nya situation i Sverige har utforskats av Lundgren (2005). Teoretiska utgångspunkter för studien var ett sociokulturellt perspektiv samt ett andraspråks- och ett genusperspektiv. Studiens empiri bestod av intervjuer med elever, observationer i klasserna och elevproducerade texter. Intervjuerna låg till grund för att beskriva och analysera hur kvinnorna upp-

fattade sin situation, sin identitet och sitt lärande. Observationerna var underlag för att tolka undervisningspraktikerna. Ur ett genusperspektiv visade studien att kvinnorna befann sig i ett patriarkalt värderingssystem i vilket kvinnor var underordnade män och förväntades svara upp mot andras önskingar och krav. Kvinnorna definierades som kvinna, mor och hushållerska. Därmed utgjorde såväl deras familjers som medstuderandes förväntningar och krav på dem som kvinnor och mödrar ett hinder för deras lärande. I relation till dessa uppstod en statisk identitet medan kvinnorna själva upplevde att de via sin utbildning rörde sig mot en dynamisk identitet (Lundgren 2005). Även Ahlgren (2014) fann ett samband och en relation mellan en statisk och dynamisk identitet i tre andraspråksinlärares livsberättelser där andraspråksinläringen spelade en central roll.

Ahlgrens (2014) data härrör från en kortare enkät, en uppsats där deltagarna besvarade några frågor, observationer i klassrummet, dagboksskrivande och samtal samt återkopplande samtal med deltagarna efter sex år då även besök på arbetsplatserna genomfördes. Studien består av två delar; en narrativ livsberättelse där identitet fokuseras och en del där deltagarnas användning av metaforer för att uttrycka sina känslor och erfarenheter studerades⁴. Livsberättelserna visade att deltagarna hade förändrat sitt förhållningssätt över tid. De talade om att integration i Sverige innebar att tala språket perfekt, om att ”vi” och ”dom” som inte är särskilt värdeladdade utan en förståelse av att man vill vara tillsammans med gelikar. Liknande resultat fick Zachrison (2014) som samtalade med och observerade åtta kvinnor vid sfi i Malmö vid tolv tillfällen samt intervjuade fem kvinnor vid Malmö högskola och fem män vid sfi. Syftet var att undersöka hur tidigare sociokulturella faktorer från förfluten tid i hemlandet och upplevda sociokulturella faktorer i vardagslivet i Sverige i nutid påverkar språkinläringen av ett andraspråk. Dessutom var syftet att studera hur sociokulturella faktorer skulle kunna påverka deltagarnas framtida språkinläring. Förutom upplevelsen av ett ”vi” och ”dom” framkom att i kommunikativa möten mellan

4 Identitetsförståelsen utgick från Ricæurs (1990 i Ahlgren 2014) tolkning av begreppet som tudelat i *idem* och *ipse*.

svenska som andraspråkstalare och svenska som förstaspråkstalare ledde en avsaknad av förståelse för varandras habitus, dvs. invanda normer och värderingar, till att missuppfattningar uppstod. Det var således inte, i första hand, bristande lingvistiska kunskaper för att föra samtal framåt som ledde till att deltagarna inte förstod varandra (Zackrisson 2014). ”Vi”-och-”dom”-skapande har även studerats av Hägerström (2004) i en studie som beskrivs nedan.

Ahlgren (2014) såväl som Carlson (2002) synliggör de studerandes upplevelse av att känna sig som ”nollor” eller som främlingar med en förlorad identitet. Att känna sig som en nolla kan jämföras med Lundgrens studie (2005) där deltagarna menade att de kände sig dumma, eftersom de inte behärskade det svenska språket. Deltagarna i Ahlgrens studie menade att de är på väg mot en tredje identitet och att det är en lång process på liknande sätt som språkinläring. Delstudie två i Ahlgrens avhandling behandlade de metaforer som framkom när deltagarna talade om sina erfarenheter av att lära sig svenska, att kunna kommunicera och interagera på svenska (Ahlgren 2014).

Att känna en förlorad identitet kan även ses i relation till tidigare arbetslivserfarenheter och yrkesidentitet. Norlund Shaswars studie (2014) om fem kurdiska studerande på sfi, visade hur yrkesidentiteten för vissa av deltagarna var av stor betydelse för deras nuvarande studier på sfi medan andra var mer orienterade mot framtiden. För en av deltagarna var yrkesidentiteten framträdande vilket innebar att han såg skola och utbildning som ett avslutat kapitel i sitt liv och därför inte heller identifierade sig som sfi-studerande. Motståndet mot en identitet som studerande innebar också att han inte lärde sig svenska utan deltog i studierna mest som ett tidsfördriv (Norlund Shaswar 2014:326). Vid ett tillfälle, när en extern person knöt an till hans yrkesidentitet engagerades han och han erbjöds en identitet som han kunde känna igen sig i och var intresserad av.

Vidare menar Norlund Shaswar (2014) att det är betydelsefullt att sfi-studerande erbjuds identiteter som de kan ta till sig inom sfi:s sociotextuella domän. Begreppet sociotextuella domäner används för att synliggöra hur sociala faktorer är kopplade till användningen av texter i olika domäner. Att undervisningen består av skriftpraktiker som de upplever som värda att investera tid, möda och engagemang i ger goda förutsättningar för lärande.

ERFARENHETER SOM EN RESURS

I detta avsnitt belyses hur de studerandes erfarenheter dels kartläggs och bedöms och dels påverkar de studerandes utbildningsmöjligheter. Lindberg och Sandwall (2007) uppmärksammar att 23 procent av sfi-studerande har kortare än sju års skolbakgrund

och 2015 var enligt Skolverkets statistik motsvarande siffra 18 procent (Skolverket 2016a). Av kvinnor som studerar på sfi har 11 procent endast noll till tre års skolbakgrund. Detta föranleder dels behov av att uppmärksamma hur sfi-studerandes kunskaper och erfarenheter kartläggs och värderas och dels vikten av att presentera och diskutera grundläggande skriftspråksundervisning och vilken avgörande roll den spelar för kortutbildades utbildning.

Vesterberg (2015) har studerat arbetsmarknadsprojekt riktade mot arbetslösa invandrare, delfinansierade av ESF med utgångspunkt i Foucaults begrepp *governmentalitet*, vilket handlar om makt och styrning av människor. Studien utgick från frågor om vilka som utgör målgruppen, hur målgruppen förväntas lära, vad den förväntas lära och varför den föreställs vara i behov av lärande. Det empiriska materialet som analyserades bestod av 107 projektplaner. Fokus för analysen var de diskurser som konstruerar den arbetslösa migranten som ett lärande subjekt. Studien visade att målgruppen konstrueras som ansvariga för sina positioner som arbetslösa och för att lära sig de kompetenser som behövs för att bli anställningsbara. Ansvar för arbetslösheten såväl som möjligheten att ta sig ur den lades således på individen. Ytterligare en aspekt som kom fram i analysen är behovet av social kompetens hos deltagarna och att denna sociala kompetens bäst lärs in i det civila samhället genom interaktion med svenskar. Social kompetens konstruerades således som en naturlig domän för styrning, där invandrare genom interaktion med svenskar inkluderades i en svensk social gemenskap. Ännu en aspekt i programmen berörde jämställdhet. I likhet med tidigare forskning, synliggjorde analysen av dokumenten hur jämställdhet knyts samman med svenskhet och en markering för svenskhet. Enligt denna rationalitet, blir svenskhet ”smittsamt”, något som deltagarna kan tillägna sig genom att interagera med svenskar. Att målgruppen var i behov av lärande motiverades av att deltagarna tillskrevs brister vad gäller motivation, självförtroende, makt, social kompetens och jämställdhet.

Inom kommunal vuxenundervisning har identiteter som ”vi” och ”dom” även studerats av Hägerström (2004). Syftet var att undersöka hur begreppen ”vi” och ”dom” konstruerades och reproducerades på två kommunala vuxenskolor, genom observationer i olika ämnesklassrum och intervjuer med 25 elever och ca 15 intervjuer med lärare eller annan personal på Komvux⁵. Studien visade att identiteter av ”vi”

5 Elias (1965,1999 i Hägerström 2004) teori om ”Etablerade och Outsiders” samt Tillys (1998 i Hägerström 2004) teori om hur ojämlikhet kan uppstå var utgångspunkt för studien för att förstå hur klass, kön och etnicitet reproduceras och produceras.

och "dom" konstruerades genom en uppdelning i olika etniciteter, det vill säga mellan svenskar och invandrare, men även mellan kön och klass. När det gäller etnicitet skedde åtskillnad genom språk, namn, utseende och bakgrund/kultur. För genus skrevs diskursen fram utifrån könet "man" som normen vilket framkom i såväl observationer som intervjuer men diskursen var inte lika tydlig som för etnicitet. Begreppet "klass" var lite mer diffust för deltagarna men det framkom via klädsel, vilka som finner sig bekväma i skolan och vems röst som får höras. Komvux blev ur ett klassperspektiv en andra möjlighet för personer att skaffa sig en utbildning och få tillgång till en klassresa. Det, menade Hägerström (2004), gjorde Komvux till en mötesplats där föreställningar om utbildning kunde överbryggas. Dock konstaterade Hägerström (2004) att genus, klass och etnicitet samspelade i klassrum och samtal, om än inte synligt så existerade det under ytan för att skapa olikhet.

Hur de studerande konstrueras som avvikande har studerats av Sandberg, Fejes, Dahlstedt och Olsson (2016) där de undersökte i vilken mån Foucaults begrepp *heterotopia of deviation* (platser som avviker där individers beteende avviker från normer i det övriga samhället), kan tillämpas på kommunal vuxenutbildning. Studien byggde på intervjuer med 37 studerande och fyra lärare. Resultatet visade att kommunal vuxenutbildning konstruerade de studerande som avvikande genom två diskurser; rotlösa, omotiverade och oansvariga respektive ansvarstagande, motiverade och målinriktade. De studerande framställdes som att de tidigare hade misslyckats och i kommunal vuxenundervisning skulle omskapas till fullvärdiga medborgare samtidigt som platsen upplevdes som en plats där möjligheter för framtiden skapades (Sandberg et al. 2016). Studien visade att de studerande i högre grad än lärarna lyfte fram en positiv bild av sig själva. Eleverna betraktade sig själva som ansvarsfulla och inte som omotiverade och oansvariga vilket lärarna uttryckte (Sandberg et al. 2006). Hur studerande som målgrupp skapas och förhandlas belystes även i ett historiskt perspektiv i Rosén & Bagga-Gupta (2013) samt vad gäller så kallade illitterata vuxna av Rosén (2013b).

Andersson och Fejes (2014) belyser validering genom olika teoretiska perspektiv som återfinns i svensk forskning. De menade att validering kan ses som "former för hur framförallt vuxnas kunskaper och kompetenser kan synliggöras, bedömas och ges erkännande oberoende av var, när och hur man lärt sig" (2014:324). Samtidigt utgjorde också valideringen i sig en praktik där lärande kunde ske. Sociokulturella perspektiv användes för att belysa möjligheter och utmaningar vad gäller rörlighet av kunskap mellan olika kontexter. Andersson och Fejes (2014) menade att språk är en kontextbunden kunskap som skapar hinder i valideringsprocessen.

Studien visade att då yrkeskunskaper skulle förmedlas på svenska uppstod hinder för en "rättvisande" bedömning och därmed hamnade personen "genom sin position som migrant med bristande språkkunskaper i relation till vad som krävs, i periferin av den praktikgemenskap inom ramen för vilken personen blir bedömd" (Anderson & Fejes 2014:328). Det sociokulturella perspektivet synliggjorde därmed valideringen som kontextbunden. Ett annat perspektiv inom forskning om validering, tog sin utgångspunkt i Foucaults teorier om makt och styrning. I dessa studier ses validering som en process som styr och formar subjekt på specifika sätt (Andersson & Osmans 2008, vilken återges nedan, kan ses som exempel på en sådan analys).

I valideringen normaliserades vad som bedömdes som korrekt kunskap eller inte (Andersson & Fejes 2014). Ytterligare ett viktigt perspektiv som används för att analysera validering är genus, där forskning visade hur mäns kompetens värderades högre än kvinnors och där kvinnor också själva i valideringsprocessen positionerade sig som att de saknade vetenskaplig rationell kunskap. Även språkets betydelse i valideringsprocessen lyftes fram i studien, samt tolken som en viktig aktör när en sådan deltar i valideringen. När svenska språket användes för kommunikationen i valideringen resulterade detta ofta i ett bristperspektiv på individen. Andersson och Fejes översikt visade att det inom forskningen fanns ett fokus på utbildningssociologiska perspektiv på validering samt sociokulturella och situerade perspektiv på lärande (Andersson & Fejes 2014:338).

Andersson och Osman (2008) utgick från Foucaults teorier och analyserade hur erkännande och validering av invandrades tidigare lärande och kunskaper skapade en åtskillnadspraktik som inkluderade och exkluderade immigranter i fråga om yrke i svenskt arbetsliv. Således riktades fokus mot hur validering normaliserar en praktik som ofta påverkade immigranternas införlivande i svenskt arbetsliv på ett negativt sätt. Studien var kvalitativ där 16 intervjuer med personer som genomgått validering för olika yrken genomfördes. Studien visade att valideringen utgjorde en exkluderande praktik där kunskap och kompetens från andra länder enbart inkluderades i svensk arbetsmarknad om det fanns en brist på den kompetensen. Invandrare med kompetenser som inte efterfrågades exkluderades från valideringsprocessen. Studien visade hur svenska språket hade en viktig roll i bedömningen av kompetens trots att svenskan inte utgjorde ett formellt kriterium.

Svenska språket utgjorde dock ett viktigt informellt kriterium menar Andersson och Osman (2008) då målgruppen förväntades kommunicera sin kompetens på svenska under bedömningsprocessen. Detta informella språkkriterium skapade osäkerhet och oklarhet för deltagarna. Ytterligare en aspekt av

valideringen var att invandrarna ibland validerades för ett yrke med lägre status än deras ursprungliga, t.ex. undersköterska i stället för sjuksköterska. När en första bedömning var gjord påbörjade deltagarna programmet där det undervisades i yrkessvenska samt andra relevanta kurser. Själva valideringen skedde ofta ute på arbetsplatser eller i vuxenutbildningen.

Slutsatsen var således att även om det huvudsakliga kravet för deltagande var yrkeskunskaper så var kunskaper i svenska centrala. En annan form av validering som undersöktes i studien är när yrkeskunskaper kartlades för att placera personen i en yrkesinriktad sfi. Validering handlade i grunden om kunskap, där invandrades kunskaper och kompetenser skulle bedömas och kunskap om deras kunskap skapas. Men det handlade också om vems kunskap som definierades som kunskap inom ett yrkesområde. I valideringsprocessen skapades således ett önskvärt immigrant- professionellt-subjekt. I detta fanns en spänning mellan social rättvisa och ekonomisk utveckling, där validering inte handlade om integration och delaktighet utan om att använda yrkeskompetens till arbetslivet, särskilt i bristyrken (Andersson och Osman 2008).

HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE

Eriksson- Sjöo beskrev i sin licentiatavhandling (2002) resultatet av en kartläggning av hälsosituationen hos nyanlända flyktingar som studerar på sfi. Fokus för Eriksson-Sjöös studie var den självskattade hälsorelaterade livskvalitet som arabisktalande deltagare i en hälsofrämjande aktivitet (hälsoskola) beskrev före och efter aktiviteten samt vid en uppföljning efter sex månader. Materialet bestod bland annat av enkäter till sfi-studerande och sfi-lärare, observationer i sfi-undervisning, samt fokusgruppssamtal med introduktionshandläggare. Studerandeenkäten visade att många, speciellt kvinnor, hade svårt att känna motivation för att lära sig svenska och mer än hälften upplevde sig ha mycket svårt att förstå vad läraren sade. 68 procent ansåg sig ha svårt att hinna med tempot och många förstod inte krav som ställdes. Vidare svarade 64 procent av respondenterna att de hade svårt att koncentrera sig på lektionerna, svårt att förstå hemuppgifter samt saknade möjligheter att göra hemuppgifter i en lugn miljö. Det fanns också stora skillnader mellan respondenterna vad gäller möjligheter till delaktighet i beslut om undervisning. Lärarenkäten visade att hälften av lärarna var missnöjda över storleken på undervisningsgruppen samt drygt hälften av lärarna var missnöjda med det kontinuerliga intaget av elever. Lärarna ansåg att det största hindret för de studerandes progression var psykisk ohälsa, sömnsvårigheter, familjeproblem och bostadsproblem (ibid:44).

Eriksson-Sjöös (2002) studie visade även att nyanlända flyktingar samt deras anhöriga beskrev en problematisk hälsosituation vad gäller både fysisk och psykisk ohälsa. Denna hälsosituation påverkade förmågan att lära sig svenska och en trolig anledning till den låga genomströmningen i sfi-utbildningen kan således vara att deltagare lider av posttraumatiska stresssymptom eller andra hälso-problem. Lärarenkäten och fokusgruppintervju med introduktionshandläggare visade att dessa yrkesgrupper angav psykisk och fysisk ohälsa samt sömnproblematik som de största hindren för progression. Eriksson-Sjöo (2002:59) menar att all verksamhet bör utgå från en helhetssyn och att det därför behövs möjlighet att skraddarsy språkutbildning efter den sökandes behov.

Nordström och Sezayesh (2013) beskrev ett koncept för undervisning av sfi-studerande med Post Traumatic Stress Disorder (PTSD). Konceptet utgick från att olika intressenter, som kommunal vuxenutbildning, serviceförvaltningen, Röda korset, arbetsförmedlingen och JobbMalmö samarbetar för att bistå sfi-eleverna. Samarbetet medförde täta kontakter genom att samtliga var verksamma inom samma lokaler. Enligt Nordström och Sezayesh var yrkeskompetensen för varje samverkanspart god och i samarbetet var det viktigt att hålla sig inom sin yrkeskompetens (jfr Hamberg 2015). I bemötandet av eleverna handlade det om att skapa fasta strukturer så att eleverna upplevde tillit och trygghet. Undervisningen byggde på "förutsägbarhet, kontinuitet och repetition" (Nordström & Sezayesh 2013:215) samt på tematiskt arbete, variation, realistiska tidsramar och medverkan av modersmålslärare. Struktur betonades vilket innebar att olika aktiviteter skulle ske regelbundet även om de under vissa perioder var många (Nordström & Sezayesh 2013).

SAMMANFATTNING

Studierna som presenteras i detta kapitel synliggör hur lärande av ett andraspråk inbegriper ett identitetsarbete som i sin tur kan påverka studierna positivt och negativt. Identitet lyfts fram i ett flertal avhandlingar där lärande relaterar till makt och utanförskap samt förhandlingar om "vi" och "dom", ett inkluderande eller exkluderande. Frågor om identitet inbegriper också hur kunskaper och erfarenheter synliggörs och värdesätts av institutionella aktörer inom utbildning framförallt vad gäller validering. Valideringspraktikens utmaningar har uppmärksammat ur ett flertal perspektiv i forskningen och belyser de utmaningar som finns i att kartlägga och värdera kunskaper och kompetens.

4. ATT LÄRA I SKOLA OCH VARDAGSLIV

Medan föregående kapitel belyste identitet och tidigare erfarenheter presenteras i detta kapitel forskning om lärande av ett andraspråk där relationen vardagsliv och skola uppmärksammas. Här är självklart identitet och erfarenheter närvarande men fokus riktas snarare på hur elevernas vardagsliv kan utgöra en resurs eller ett hinder för elevernas lärande av ett andraspråk och hur det vardagliga, informella lärandet tas tillvara i undervisningen.

SKRIFTBRUK I HEM OCH I SKOLA

Norlund Shaswar studie (2014) har nämnts tidigare men kommer här att presenteras mer utförligt. I studien analyserades fem kurdiska sfi-studerandes skriftbrukshistoria och deras skriftspråkspraktiker i vardagslivet och inom sfi. Fokus riktades mot samband och skiljelinjer mellan de olika sociotextuella domänernas skriftpraktiker samt mellan skriftbrukshistoria och deras skriftspråkspraktiker. De dimensioner som undersöktes i studien var identitet och skriftspråkspraktik samt lärande och skriftspråkspraktik. Sociotextuella domäner utmärks av att de "kontextualiserar social textuell aktivitet som reflekterar sociala relationer, identiteter, syften, mål och sociala förväntningar" (ibid: 2014:23). Studien var etnografiskt inspirerad och tog sin teoretiska utgångspunkt i ett socialt inriktat perspektiv på litteracitet. Samband mellan identitet och skriftbruk var en viktig del av studien och utgår från att när människor deltar i en skrifthändelse så skapas, bekräftas och modifieras de genom de identiteter som erbjuds i texten, genom de sätt de skriver och läser på samt genom deras förhållningssätt till och tal om sitt skriftbruk (ibid: 29). Studien visade att skriftspråkspraktikerna i hemmet syftade till att sköta bostad och hushåll, interagera med och att ta hand om barn och andra familjemedlemmar samt att sköta den egna hälsan medan skriftpraktiken inom fritidens sociotextuella domän syftade till avkoppling, underhållning, information och interaktion med vänner.

I hemmet använde deltagarna flera strategier för att få tag i nödvändig information såsom att ringa upp avsändaren för att be denna om förklaring, gissa ords betydelse utifrån sammanhang i texten,

använda kunskaper i andra språk till att dra slutsatser och slå upp i lexikon (Norlund Shaswar 2014: 283). Inom sfi:s sociotextuella domän var det i de flesta fall läraren som initierade och styrde skrifthändelser. I likhet med i Gustafssons studie (2007) som presenteras i kapitel 6, finns dock exempel på att de sfi-studerande önskade ytterligare lärarstyrning av undervisningen. I de olika skrifthändelserna fanns flera olika former av samarbete mellan de sfi-studerande genom att de efterfrågade och gav information eller diskuterade om sina texter. En viktig påverkansfaktor på skrifthändelserna var det nationella sfi-provet. De skriftpraktiker som återfanns i sfi:s sociotextuella domän kategoriserades enligt Norlund Shaswar (2014: 315) som: ämnesstudiernas skriftpraktiker, bedömningens skriftpraktiker, närvarodokumentationens skriftpraktiker, studerandeflytandets skriftpraktiker och informationens skriftpraktiker. Pappersformat utgjorde den vanligaste artefakten inom sfi:s sociotextuella domän medan läroböcker användes mer sällan. Digitala verktyg användes i begränsad utsträckning.

Norlund Shaswars studie (2014) synliggör betydelsen av flerspråkighet i deltagarnas skriftspråkspraktiker i hemmet och i fritidens sociotextuella domän, där flera av deltagarna hade erfarenheter av att växa upp i flerspråkiga familjer eller hade grannar och vänner med andra språk. I likhet med Gustafssons (2007) studie dominerades deltagarnas berättelser om barndomens skolgång i hemlandet av negativa erfarenheter men det fanns också positiva minnen som relationer med vänner och upplevelsen att nå framgång trots hinder. Studien visade även exempel på när lärare begränsade de studerandes möjligheter att i sfi:s skriftpraktiker knyta an till erfarenheter från vardagslivets skriftpraktiker. Samtidigt betonade Norlund Shaswar att läraren till viss del är styrd av styrdokument, ekonomiska ramar och lokala undervisningskulturer. Studien visade att det förekom överlappningar mellan skriftpraktiker i sfi och i vardagslivet, men Norlund Shaswar (2014) menar att det inte är möjligt att överföra skriftpraktiker i sin helhet från en praktik till en annan.

SOCIALA NÄTVERK

I en studie av Rydén (2007) studerades hur vuxna immigranter, som tidigare inte haft möjlighet att lära sig läsa och skriva eller har kort eller ingen skolbakgrund, hanterade vardagliga situationer som kräver läs- och skrivfärdigheter i de nya sociala och kulturella miljöer de mötte i Sverige. Särskilt riktades fokus mot betydelsen av sociala nätverk och olika strategier i de sammanhangen. Studien var etnografisk där materialet skapades genom observationer, intervjuer, samtal och ett veckoschema där informanterna förde anteckningar om sina skriftliga kontakter under en vecka. I studien möter vi tre informanter med olika bakgrunder. Rydén kartlade deras sociala nätverk och analyserade de strategier som användes för att hantera skrift i vardagen. Studien visade att de sociala nätverken skapade möjligheter att hantera skriftspråksändelser i vardagen och för att orientera sig i nya miljöer. Inom de sociala nätverken var kunskapen distribuerad, där läsande och skrivande byttes mot andra tjänster. Det kunde exempelvis handla om att utträta ärenden eller laga mat för att i utbyte få hjälp med räkningar, hemuppgifter eller ringa till myndigheter. Även om tryggheten i det sociala nätverket varierade så var det för samtliga informanter en grund som de kunde utvecklas utifrån. Nätverken gav stöd att orientera sig i nya sociala och kulturella miljöer men bidrog också till ett större kontaktnät, samt att informan-

terna kunde utveckla och förändra strategier för att hantera skrift i vardagen. Genom det sociala nätverket stärktes också individernas självkänsla och självförtroende i informanternas olika roller, exempelvis som förälder, vän, studerande eller fotbollsspelare. En aspekt av Rydéns resultat berör genus eftersom mannen i studien hade ett mer omfattande nätverk och fler kopplingar till övriga samhället, bland annat genom sitt fotbollsintresse, än de två kvinnorna i studien. Samtliga informanter hade en positiv upplevelse av sfi-undervisningen förutom att de önskade fler undervisningstimmar. I likhet med Franker (2011) och Lundgren (2005) förordar Rydén (2007) ett resursperspektiv i mötet med elever med kort eller ingen skolbakgrund. Det är viktigare att fokusera på deras erfarenheter än på deras brister i förhållande till skollitteracitet.

SAMMANFATTNING

Genomgången av framförallt Norlund Shaswars studie visar att sfi-deltagares skriftbruk i skolan initieras och styrs av läraren. Vardagslivets skriftbruk däremot är ofta multimodalt och används inom olika domäner som exempelvis fritiden. Forskning synliggör också de sociala nätverkens betydelse för skriftspråksanvändning och skriftspråksutveckling för studerande som tidigare inte lärt sig läsa och skriva.

5. ATT LÄRA SIG SVENSKA I SKOLA OCH ARBETSLIV

Att lära sig ett andraspråk inbegriper också att lära sig använda och anpassa språket i olika sammanhang och arbetslivet utgör en central domän för vuxna sfi-studerande. I relation till sfi är arbetslivet betydelsefullt dels som en arena där den sfi-studerande förväntas lära sig svenska genom praktik och dels för de krav på språkkompetens från arbetslivet som kan styra innehållet i undervisningen i syfte att göra den studerande anställningsbar. I detta kapitel presenteras därför studier om andraspråktales språkbruk på arbetsplatser, i rekryteringssamtal och i studie- och yrkesvägledning.

SPRÅKBRUK I ARBETSLIVET

Invandrade personers språkbruk i arbetslivet studerades inom forskningsprojektet *Den kommunikativa situationen för invandrare på svenska arbetsplatser* (KINSA) där bland annat Nelsons (2010) studie ingick. Studien byggde på intervjuer och deltagande observationer av andraspråkstales kommunikation vid ett större svenskt företag. Studiens syfte var i) att kartlägga fem fast anställda andraspråkstales kommunikation under en vanlig arbetsdag på ett svenskt storföretag och ii) att analysera deltagarnas medverkan i kommunikativa aktiviteter av såväl professionell som social karaktär. Resultaten visade att deltagarna använde olika verktyg i relation till kunskapsnivå, den omgivande kommunikationsmiljön och företagets förväntningar för att skapa fungerande arbetsplatskommunikation men att de alla verkade trivas och fungera kommunikativt väl på företaget. Att socialiseras in på arbetsplatsen underlättades av att deltagarna i den nära arbetsgruppen var orienterade mot relationella mål genom t.ex. hälsningsuttryck, småprat, humor, komplimanger, historier samt ett ”solidariserande svärande” (Nelson 2010:270). Alla deltagare utom en gav även uttryck för att de kunde vända sig till vem som helst på arbetsplatsen angående en språklig fråga och då få stöttning. Avslutningsvis ställde Nelson en rad centrala frågor med utgångspunkt i sin studie (2010:272). Dessa berörde i vilken utsträckning mycket goda kunskaper i svenskt tal- och skriftspråk verkligen behövs i arbetslivet och vilken typ av språkkunskaper som behövs. Det finns ofta

en föreställning om att ju mer kvalificerade arbetsuppgifter desto viktigare är det med kunskaper i svenska språket, men Nelsons studie pekar snarare på motsatsen. Tjänstepersonerna, som kan antas ha kvalificerade uppgifter, kunde i studien genom att de behärskade engelska ta del av viktig information utan kunskaper i svenska och klara av den kommunikativa vardagen på företaget. Men för delaktighet i relationsskapande interaktion i vardagen var svenskan av stor vikt även för tjänstepersonerna. För studiens industriarbetare var svenskan däremot mycket betydelsefull både yrkesmässigt och socialt. De två industriarbetarna i studien gav dock uttryck för att det inte var deras kunskaper i svenska som hindrade dem från att avancera i företaget utan kunskaperna i engelska. Nelson skriver därmed ”Jag kan alltså inte se att ett allmänt uttalat krav på goda färdigheter i svenska, i såväl tal som skrift motsvarar de faktiska förhållandena vid Företaget, varken för industriarbetare eller tjänstepersoner” (2010:273).

Sundberg har i sin avhandling (2004) undersökt självrepresentation i rekryteringssamtal på ett bemanningsföretag. Rekryteringssamtal och intervjuer har stor betydelse som urvalskriterium vid anställningar. I studien studerades samtal mellan en svensk rekryterare och fjorton arbetssökande med annat modersmål än svenska. Studiens frågeställningar berörde i) hur samtalsdeltagarna explicit visar hur de tolkar och förstår, ii) vilka kontextuella ramar som deltagarna orienterar sig mot och iii) hur de institutionella, kulturella och språkliga asymmetrierna påverkar arbetet för samförstånd (Sundberg 2010:44). I analysen belystes arbetet för meningsskapande och samförstånd i rekryteringssamtalet. Analysen visade att rekryteraren aktivt arbetade för att skapa samförstånd genom konstruktionen av frågeturer och utbyggda uppföljningar där hen synliggjorde sin tolkning. Rekryterarens omformuleringar var centrala för att visa delaktighet och bidra till meningsskapande i arbetet. Arbetet för att uppnå samförstånd sågs därför som en förhandling om olika kontextuella ramar snarare än om språkliga uttryck (Sundberg 2004: 206). Vidare visade studien hur rekryterarens institutionella och kulturella tolkningsföreträde inte bara kan ses i termer av maktutövning utan kan vara en tillgång för båda parter eftersom de institutionella rollerna kompletterar varandra.

Analysen i Sundbergs studie (2004) visade även att det var viktigt hur något sades snarare än vad som sades. Informanterna förväntades berömma och självskatta sig trots att den svenska normen är att undvika detta. Analysen visade att de arbetsökande genom metakommentarer och modifierade uttryck försökte hantera de kommunikativa dilemman som uppstår vid frågor om deras starka och svaga sidor. De arbetssökandens flerspråkiga och flerkulturella bakgrund framställdes sällan som en resurs i samtalen eller berördes i någon större utsträckning.

Studien visade att meningsskapandet till stor del påverkats av en balansgång mellan den institutionella och den sociala ramen och dessa ramar till viss del är kulturellt fördolda för de arbetsökande (Sundberg 2004:204). För arbetsökande andraspråkstalare kunde institutionella samtal såsom dessa vara viktiga för språkinlärning och socialisation. Därmed blir det enligt Sundberg (2004: 211) centralt för andraspråksinläraren att närma sig det nya språket genom att förstå dess kontextuella ramar och möjligheter i olika kommunikationssituationer och inte enbart kunna uttrycka sig med lingvistisk korrekthet. Sundberg (2004) drar slutsatsen från sin studie att det är rimligt att tänka sig att i samtal mellan personer med olika språklig och kulturell bakgrund är det viktigt att arbeta öppet, reflekterande och mer metaspråkligt tydligt med den meningsskapande processen. Samtidigt måste en talare som vill vara mer explicit balansera mellan intersubjektivitet och effektivitet utan att riskera att tappa ansiktet. Även om Sundbergs studie (2004) inte explicit berör undervisning inom sfi bidrar studien med viktig kunskap om samtal mellan modersmålstalare och andraspråkstalare i institutionella sammanhang, samtal som de sfi-studerande förväntas att delta i.

Sheikhi (2013) som studerat fyra sfi-deltagare och deras möte med studie- och yrkesvägledare, menar att det inte är andraspråkstalarens språkkunskaper utan dennas allmänna samtalsförmåga samt vägledarens samtalsbeteende avseende ordval, taltempo och användning av pronomen som avgör om förståelse mellan en studie- och yrkesvägledare och en andraspråkstalare ska uppnås. Även tidigare forskning, se Sundberg (2004) ovan, har enligt Sheikhi visat att grammatisk färdighet och samtalsförmåga inte korrelerar. Det innebar att ett mer vardagligt språk gynnar andraspråkstalarens förståelse i samtalet. Resultatet visade, menar Sheikhi, att vägledarens samtalsbeteende gynnade förståelse mellan deltagarna om det var stöttande och innehöll omformuleringar. Vidare lyfte Sheikhi fram att gemensamma referensramar och gemensam grund skapade förutsättningar för att förstå varandra. Andraspråkslärarna observerade, i högre grad än vägledaren, sin egen bristande språkliga kompetens.

Sheikhi (2013) utgick i likhet med Sundberg (2004)

från interaktionell sociolingvistik där naturliga samtal studerades för att beskriva hur de kommunicerande deltagarna uppnådde förståelse i en ”meaning making process” (Gumpertz 1999 och Schiffrin 1994 i Sheikhi 2013 s. 36–37) och att betrakta förståelse som en process där deltagarna stegvis bygger en gemensam grund för att föra kommunikationen framåt (Clark 1996:221 i Sheikhi 2013: 55). Sheikhi (2013) konstaterade att undervisningen bör vara mer samtalsinriktad för andraspråkstalare och att den med fördel kan fokusera möten och samtal med olika officiella deltagare. Vad som även framkom var att sfi-utbildningens målbeskrivning låg klart lägre än den gemensamma europeiska referensramen för språk, CEFR 2007.

PRAKTIK

Sandwalls studie (2013) byggde på deltagande observationer och intervjuer med fyra sfi-studerande. Syftet med studien var att utforska och problematisera sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser. Med praktik avsågs ”den vistelse på en praktikplats som sfi-studerande omfattas av inom ramen för sin sfi-utbildning” (Sandwall 2013:5). Syfte och mål med praktiken varierade dock. Sandwall (2013) argumenterar för en ökad integrering av de studerandes erfarenheter på praktikplatsen och i undervisningen i sfi-klassrummet. Därmed menar Sandwall att sfi kan underlätta och vägleda de studerande in på den svenska arbetsmarknaden samtidigt som undervisningen även ska utgöra ett rum för att stärka de studerande och kritiskt reflektera kring deras deltagande på arbetsmarknaden och i det svenska samhället

I studien framkom att de fyra deltagarna deltar i olika typer av samtal som Sandwall benämner transaktionellt och relationellt tal. Undervisningen i sfi kunde inte kopplas till kommunens krav på ökad arbetsmarknadsinriktad sfi då personalen saknade adekvat kompetens och var för få. Sammanfattningsvis visar studien att kommunikation mellan praktikplatsen och sfi ofta saknades och att det för eleverna fanns få möjligheter att använda och utveckla det svenska språket på praktikplatserna (Sandwall 2013).

Utifrån studiens resultat har Sandwall utvecklat en möjlig modell (2013:208ff) för hur relationer mellan sfi-undervisningen och praktikplatsen kan utformas för att såväl undervisningen som praktiken kan göras mer relevant och engagera eleverna. Sandwall betonar vikten av att arbeta med autentiskt material från praktikplatserna i undervisningen och också på betydelsen med så kallade kopplingsfrågor där läraren ställer frågor och synliggör elevernas upplevelser från praktikplatserna i de teman som tas upp i klassrummet. Sandwall (2013:212ff) lyfter

fram integreringsuppgifter som syftar till att både i undervisningen och på praktikplatsen ge ökade möjligheter för eleverna att aktivt delta i interaktionen samt att integrera det lärande som sker inom och mellan de två kontexterna. Enligt hennes modell kan en uppgift utföras i tre steg genom ett inledande förarbete i klassrummet, genomförande på praktikplatsen och ytterligare bearbetning i skolan.

Vesterbergs (2011) studie om arbetsmarknadsprojekt har introducerats tidigare i denna rapport men eftersom studien inbegriper arbetslivspraktik för att öka anställningsbarheten hos de utlandsfödda deltagarna bör dess resultat även lyftas fram här med fokus på just praktik. Till skillnad mot Sandwalls (2013) studie var anställningsbarhet, inte lärande av svenska, det primära målet i de projekt Vesterberg studerade. Vesterberg (2011) talar om den etniska oanställbarheten vilken grundade sig i i) bristande kunskaper i det svenska språket, ii) skillnader mellan yrkets utförande i deltagarens tidigare "hemland" och Sverige, samt iii) sociala koder i form av normer för beteende på arbetsplatsen. Denna typ av projekt, i likhet med validering som diskuterades tidigare, bör också problematiseras genom att de styr vissa kategorier av individer mot yrken med låg lön, låg status och ofördelaktiga arbetsförhållanden (se även Warriner 2004; 2007; 2010 och Marhard Warrick 2009 för ett genusperspektiv). Liknande slutsatser synliggörs även i Hambergs studie (2015) genom att de risker som finns i att nyanlända träder in i arbetslivet för snabbt. Resultaten visade att de krav som ställs från arbetslivet ifråga om kunska-

per i svenska och på läs- och skrivförmåga måste diskuteras och ligga till grund för att utveckla verksamheten snarare än att osynliggöras. Sammanfattningsvis menar Hamberg (2015) att sfi har ett viktigt uppdrag i att utveckla och sprida kunskap om vad språkutveckling och en kvalificerad språkutbildning är, samt "att visa en nyanserad och faktabaserad bild av målgruppens flerspråkiga kompetens samt de utvecklingsområden som gruppen faktiskt har och att visa på metoder som för vidare från detta utgångsläge" (Hamberg 2015;237).

SAMMANFATTNING

I detta kapitel har forskning som berör relationen mellan arbetsliv och lärande av ett andraspråk lyfts fram med fokus på språkbruk på arbetsplatsen, rekryteringssamtal, praktik samt studie- och yrkesvägledning. Sammanfattningsvis synliggör studierna att kraven på språklig kompetens som ställs för olika arbeten inte speglar hur språkbruket på arbetsplatsen ser ut. Vidare uppmärksammas i framförallt Sandwalls studie att praktik i arbetslivet ger mycket få möjligheter att använda och lära andraspråket. Studierna visar på ett ökat behov för de studerande i sfi att möta autentiskt material från arbetsplatser och rekryteringssamtal men också för olika aktörer i arbetslivet, t.ex. praktikhandledare, att få kunskap om språkutveckling i ett andraspråkperspektiv.

6. SFI-KLASSRUMMETS DIDAKTIK

I detta kapitel presenteras forskning som har ett didaktiskt perspektiv där frågor om undervisning och lärande lyfts fram. Inledningsvis presenteras forskning om den grundläggande skriftspråksutvecklingen och skriftspråksundervisningen inom sfi samt olika mediers och verktygs roll för lärandet. Sedan belyses forskning om kunskapsproduktion i ett kritiskt perspektiv samt undervisningens socio-kulturella referensramar.

GRUNDLÄGGANDE LITTERACITET

Den grundläggande skriftspråksundervisningen⁶ inom sfi har studerats av Lundgren (2005) och Franker (2011). Båda utgick i sina studier från en sociokulturell och ideologisk syn på litteracitet (Street 1984) och flerspråkighet. Lundgren (2005) och Franker (2011) problematiserar lärande av ett andraspråk och förståelse av en ny kontext bland kortutbildade och studerande som inte tidigare haft möjlighet att lära sig läsa och skriva. Medan Lundgren (2005) undersökte literacyundervisning och literacyutveckling i skolan fokuserade Franker (2011) på flerspråkighet, litteracitet och bildanvändning.

Frankers (2011) avhandling består av tre delar där del I återger forskning inom andraspråksundervisning och lärande med fokus på litteracitetsutveckling. Del II är en studie om användning av bilder i undervisningen och drygt 60 lärares åsikter om val av bilder i undervisningen. De typer av bilder som användes kategoriserar Franker i autentiska bilder, läromedelsbilder, egenproducerade bilder och egenhändigt skapade bilder. Autentiska bilder från exempelvis tidningar användes mest av lärarna. Läromedelsbilder var producerade för andraspråksinlärning men inte alltid för vuxna. Lärarna försökte anpassa bildval till eleverna så att igenkännande kunde skapa möjligheter för kommunikation. Det var oftast bilder eller foton som överensstämde med

elevernas sociokulturella bakgrund eller var entydiga med enstaka objekt som lärarna ansåg vara lätta att tolka. Okända bildartefakter undveks eftersom eleverna, enligt lärarna, saknade kognitiv förmåga att samtala om bilden. Någon bildtolkning förekom inte utan bilden var ett komplement till en text (Franker 2011). Franker menar att det fanns en risk för att infantiliserade de vuxna deltagarna. Tendensen att infantiliserade deltagarna var något som Franker menade kan studeras ytterligare.

Delstudie III tar upp deltagares förståelse och tolkning av en specifik bildgenre, nämligen valaffischer. Totalt 14 personer deltog: åtta personer med kort tidigare utbildning uppdelade i två grupper, A och B, samt sex högutbildade med olika språklig bakgrund i två andra grupper, C och D. Samtliga svarade på en enkät samt deltog i videoinspelade fokusgruppsamtal om valaffischerna. I grupp A och B deltog en modersmåls lärare som tolk och i grupp C och D assisterades Franker av en kollega Franker (2011).

Enkätsvaren i Frankers studie (2011) gav bakgrundsinformation om deltagarna såsom språk, språkanvändning, utbildningsår och politiskt intresse. Tolkningen av valaffischerna skedde i fokusgruppsamtal utan föregående undervisning eller contextualisering. Uppgiften var en experimentell stimulerad uppgift för att se i vilken mån deltagarna kunde analysera affischerna utifrån vad de förställde, vilket budskap som bilderna förmedlade och vilken avsändaren var. Resultatet visade att de kortutbildade deltagarna uttryckte sig varierat. Dels tolkade de bilden utifrån faktiska objekt och dels såg de ingen avsändare. Högutbildade kunde dels tolka budskapet, både metaforiskt och läsa mellan raderna, dels förstå vem som är avsändare. Franker menar att tolkning av affischerna krävde hög litteracitetsnivå samt förståelse av den kontext i vilken affischerna var producerade. De högutbildade deltagarna hade tillägnat sig metaspråkliga kunskaper.

Franker (2011) konstaterade att bildanvändning inom undervisningen kan vara problematisk då tolkning av bilder kräver en förståelse av kontexten vilket även Lundgren (2005) lyfte fram. I det sammanhanget är det viktigt att påpeka vikten av att undervisning inom sfi bör ta tillvara deltagarnas erfarenheter samt bygga förförståelse i form av ett resursperspektiv. Lundgren (2005) fann att undervisningen inte utgick från deltagarnas, i detta fall kvinnors, erfarenheter och kunskaper. Lundgren

6 För ytterligare fördjupning om grundläggande skriftspråksundervisning inom sfi se Skolverket, Grundläggande litteracitet för vuxna med svenska som andraspråk. http://skolverket.se/skolutveckling/larande/litteracitetsutveckling_samt_kunskapsoversikten Skolverket (2016). *Grundläggande litteracitet. Att undervisa vuxna med svenska som andraspråk.*

fann att interaktionen mellan lärare och elev vanligtvis var av IRU (Initiativ-Respons-Uppföljning)-karaktär. Det fanns dock i det empiriska materialet tillfällen där läraren och eleverna hade en kollaborativ dialog om motivet på några fotografier som illustrerade kända fenomen. I samtalet togs deltagarnas erfarenheter tillvara, språkliga begrepp förhandlades och i interaktionen utvecklades begreppsförståelse (Lundgren 2005).

Genom denna mer erfarenhetsbaserade undervisning (jfr Malmgren 1996) och kvinnornas emotionella närvaro i klassrummet kom kvinnorna i kontakt med nya normer och värderingar genom skolans formella gemenskap vilket skapade incitament för identitetsutveckling och lärande. En slutsats, menar Lundgren (2005), som hade betydelse för utveckling av den pedagogiska praktiken, var att kvinnorna tog med sig sitt sociokulturella bagage till klassrummet vilket påverkade deras lärande. En andra slutsats var att den pedagogiska praktiken behövde förändras till en lärande praktik som tillvaratar elevernas erfarenheter och kunskaper samt utvecklar ett kommunikativt förhållningssätt i samtal (Lundgren 2005).

LITTERACITET OCH KUNSKAPSPRODUKTION

Hur individuella och samhälleliga uppfattningar om kunskap och lärande konstrueras och reproduceras studerar Carlson (2002) genom intervjuer med tolv kvinnliga lågutbildade sfi-studerande samt lärare, rektorer och annan personal med anknytning till sfi-undervisningen. Intervjuerna gjordes vid två vuxengymnasier i Göteborg och varje deltagare utom en intervjuades två gånger. Genom intervjuerna ville Carlson lyfta fram hur deltagarna, som hon benämner medaktörer, tänker och resonerar om sfi-undervisning (ibid:41) i en institutionell kontext. I redovisningen är det de deltagandes uppfattningar och föreställningar som lyfts fram. Teman som Carlson lyfte fram i sin studie är exempelvis läromedeltexter som ofta handlade om att söka jobb, svenskt familjeliv och svenska traditioner (ibid:92). Hon konstaterade att det är invandraren som förväntas med entusiasm lära sig vad samhället och olika institutioner har bestämt, och att inordna sig det svenska systemet.

Carlson (2002) problematiserade begreppet kunskap i förhållande till vem som äger tolkningsföreträdet och har makten genom att titta på hur sfi organiserar, artikulerar och hanterar lärandet. Därtill undersökte hon ur ett sociokulturellt perspektiv hur vuxna studenter tyckte att de själva påverkades av studierna vid sfi. Hon fann bland annat att sfi ingick i en ideologi där det svenska var det rätta. Hur eleverna klarar sina sfi-studier användes av

andra myndigheter, exempelvis arbetsförmedlingen, som markör för vilka rättigheter de hade till arbete. Synsättet var genomgående att eleverna hade brist på något, var mindervärdiga och skulle hjälpas till rätta. Kvinnorna i Carlsons studie var dock positiva till att de hade kunnat utveckla sina identiteter i och med skolgång och praktik. Sfi kunde därmed vara både en brygga och en stigmatiserande gräns till det svenska samhället, konstaterar Carlson (2002).

I de läromedeltexter som studerades av Carlson (2002) fanns en spänning mellan valfrihet och ett underförstått obligatorium, en tyst förväntan om att uppnå sfi-betyg. (ibid: 91–93). Begreppen, ”fostran” och ”ansvar” är två andra teman som ingående diskuteras utifrån både lärar- och elevperspektiv (ibid: 181–185). Carlson ifrågasatte delvis lärarna syn på sin undervisning när de ville att eleverna skulle ta eget ansvar eftersom lärarna i detta sammanhang uttalade att det skulle ske utifrån vissa givna ramar som bestäms institutionellt. I detta sammanhang lyfter Carlson även fram att deltagarna förväntades vara aktiva och självständiga men även här var det utifrån det sätt som läraren och skolan rekommenderar (ibid: 196). Vidare menar Norlund Shaswar (2014) och Gustavsson (2007) att antagandet om att vuxnas lärande kan ses som självständigt behöver problematiseras och ses i relation till erfarenheter av utbildning och undervisning som individerna har. Individens lärande i formella sammanhang behöver ses i relation till fyra faktorer; individens livshistoria, nuvarande identiteter, omständigheter som hen lever i för närvarande och dennes föreställningar om framtiden (Norlund Shaswar 2014:324, se även Norton 2013).

SOCIOKULTURELLA REFERENSRAMAR

Ytterligare en avhandling som berör undervisningssituationen är Gustavssons (2007) vars syfte var att belysa vilka ”skolkulturella referensramar som kan vara av betydelse i sfi-läraryrke” (ibid: 14) i den egna praktiken. Det empiriska materialet för de två delstudierna skapades 1998–2001 respektive 1999–2004. Studien har ett eklektiskt förhållningssätt till teoretiska utgångspunkter där det sociokulturella perspektivet utifrån Vygotsky och Luria dominerar, vilket innebär att de tankemönster som människan utvecklar är beroende av de kulturella, sociala och materiella betingelser som människan befinner sig i (ibid: 75).

Gustavsson (2007) genomförde i delstudie 1 löst strukturerade intervjuer med elva personer samt informella samtal med 17 personer, sammanlagt ett trettiotal samtal. Samtliga personer var deltagare eller personal i en studieförbundsfrankrad projektverksamhet i vilken sfi var integrerad. Delstudie 2 genomfördes i irakiska Kurdistan där Gustavsson

observerade miljöer, skolor och klasser samt intervjuade elever och lärare.

Studien visade att personerna ansåg att den undervisning de hade varit vana vid i hemlandet skilde sig från den undervisning de deltog i inom sfi. Gustavssons (2007) slutsatser är att sociokulturella mönster kan förändras men att det tar tid. Gustavsson konstaterar att han kan förstå de sociokulturella referensramar som personerna kommunicerar och som skulle kunna styra organisationen av undervisningen och forma denna efter elevernas behov, förutsättningar och erfarenheter. Vidare menade Gustavsson (2007) att undervisningen i sfi inte varit kommunikativ enligt tidigare forskning, vilket kan ha berott på att eleverna kommunicerade referensramar som medförde traditionell och lärarstyrd undervisning. Paradoxen ledde till en monologisk icke demokratisk pedagogisk praktik. Viktigt att notera är att data samlades in för mellan tolv och sjutton år sedan. Därför kan inte de slutsatser som dras i studien generaliseras till dagens undervisning. Här bör Zackrisons studie (2014) åter lyftas fram. I sin studie fann Zackrisson att undervisningen utgick från att deltagarna behövde lära sig svensk kultur för att förstå och bättre lära sig svenska. Att material var främmande för deltagarna och innehöll svenska värderingar och normer i stället för att grundas i deltagarnas erfarenheter upplevde deltagarna som att de marginaliserades (Zackrisson 2014).

FLERSPRÅKIGHET OCH MODERSMÅL SOM STÖD I SFI-UNDERVISNINGEN

I Rosén och Bagga-Gupta (2015) analyserades relationen mellan diskurser närvarande i policydokument såsom språklagen och interaktionen mellan deltagare i två Sfi-klassrum. Med utgångspunkt i nexusanalys studerades i) de närvarande diskurserna som förhandlats och formulerats på statlig nivå i form av språklagen och kursplaner, ii) klassrumsundervisningens organisation i tid och rum, iii) klassrumsinteraktion. Syftet var att belysa hur språkpolicy gjordes och förhandlades på olika arenor och nivåer och i studien förstås språkpolicy inte i termer av dokument producerade på statlig nivå som sedan implementeras i klassrummet, utan snarare ses språkpolicy som något som görs och förhandlas av människor såväl i statliga organ som i klassrum. Resultatet visade att deltagarnas språkliga repertoarer bemöttes på olika sätt i klassrummen. I det ena klassrummet förhöll sig läraren till de studerandes språkliga erfarenheter som ett problem och en flerspråkig interaktionsordning som ett hinder för de studerande i deras lärande av det svenska språket. I studiens andra klassrum var både lärare och de studerande deltagare i flerspråkiga aktiviteter där deltagarna använde olika språkliga resurser för att

kommunicera och skapa gemensam förståelse i undervisningen.

Sfi-studerandes samtal utifrån ett språkideologiskt perspektiv har även studerats av Rydell (2016). I en studie om bedömning och synen på språklig kompetens undersökte Rydell (2015) hur vuxna studerande uttryckte sina tankar om kompetens, språkinläring och språkanvändning då de genomförde den muntliga delen av det nationella sfi-provet kurs D. Språktester bidrar till att konstruera förståelse om vad som utgör språkfärdighet och kompetens och blir därför relevanta att studera i ett sociolingvistiskt perspektiv. Således undersöktes hur de sfi-studerande positionerade sig som kompetenta språkanvändare och uttryckte sina tankar om kompetens, språkinläring och språkanvändning i dessa testsituationer. Studien byggde på analyser av 27 videoinspelade parsamtal. Det muntliga språkfärdighetstestet utgjorde en iscensatt institutionell händelse som deltagarna var förberedda inför och som påverkade deras förståelse av interaktionen. Detta innefattade instruktioner om var, när, hur länge och mellan vilka som interaktionen ska ske samt vad innehållet i interaktionen skulle vara. Studien visar hur samtalet utgör en del av en institutionell praktik och där deltagarna orienterar sig mot dominerande diskurser om lärande av svenska och enspråkighet då deltagarna i studien positionerade sig som "goda studerande" och "goda invandrare". Deltagarnas olika språkliga repertoarer framställdes av dem som hinder för att lära sig svenska. Språklig kompetens vävs således samman med värden om individualitet och integration och ansvaret att lära sig "bra svenska" förläggs hos de studerande.

Att undervisningen i sfi dominerats av en syn på svenska som det enda accepterade språket diskuteras av Rosén och Bagga-Gupta (2015) men få studier synliggör om och hur elevernas tidigare språkliga erfarenheter faktiskt används som resurser i undervisningen. En verksamhet som medvetet valt att lägga upp sfi-undervisningen på svenska och de studerandes modersmål parallellt är Hyllie parks folkhögskola. Modersmålsbaserad sfi har uppmärksamats i en rapport som bygger på en forskningscirkel genomförd i verksamheten under två år (Mörnerud 2010). I rapporten presenteras den modersmålsbaserade sfi-undervisningen samt en undersökning som genomfördes om de studerandes syn på modersmålets betydelse för lärande. Upprinnelsen till en modersmålsbaserad sfi kom från en grupp studerandes önskemål. Syftet var enligt rapporten att erbjuda modersmålsbaserad vuxenundervisning för studerande med kort utbildningsbakgrund inom sfi, läs- och skrivutveckling samt individuellt anpassade studier i matematik, samhällskunskap och engelska inom grundläggande vuxenutbildning och introduktion till arbetsmarknaden och dess förutsättningar (ibid 2010:25). I arbetet användes de

studerandes modersmål som den viktigaste resursen i lärandet vilket innebar att undervisningen utgick från deras muntliga och eventuellt skriftliga kompetens. Undervisningen gick sedan successivt över till att genomföras på svenska. I rapporten framhålls att de studerande i sfi inte bara skulle lära sig svenska utan utveckla grundläggande litteracitet, studieteknik och abstrakt tänkande. Lärarnas röster ges också utrymme i rapporten och de framhöll vikten av att utgå från de studerandes erfarenhet och en undervisning som bygger på respekt och lyhördhet. Vidare berättade några lärare att möjligheten för de studerande att använda modersmålet förutom att skapa förståelse stärkte de studerandes identitet och medvetenhet om den egna kompetensen. Flera lärare framhöll också vikten av ett samhällsperspektiv i undervisning då de studerande gavs möjlighet att på sitt modersmål få diskutera integration och samhällsfrågor (Mörnerud 2010:36). Ett betydelsefullt bidrag i rapporten är elevernas perspektiv på den modersmålsbaserade vuxenundervisningen. Eleverna framhöll särskilt vikten av stöd på modersmålet i den inledande sfi-undervisningen. Vidare berättade elever att de som kortutbildade inte kunde söka kunskap själva då de saknar verktyg för detta och därför blev modersmålslärares mycket viktig för de studerandes lärande. Den modersmålsbaserade undervisningen ledde även till att modersmålet utvecklas. Dessutom utvecklade de studerande ett metaspråk där de kunde jämföra och diskutera språken samt reflektera över sitt lärande. De studerande beskriver även hur den modersmålsbaserade undervisningen

påverkade identitet, självbild och inflytande på ett positivt sätt. Att kunna kommunicera och hantera vardagliga situationer var enligt de intervjuade studerande viktigt för självständigheten. Vidare påverkade möjligheten att använda modersmålet, och därmed också kunna uttrycka såväl positiva och negativa känslor, motivationen och lärandet. Avslutningsvis skriver Mörnerud (2010:54) ”Modersmålets användning är utifrån våra resultat central i en lärandemiljö där det finns förtroende och kunskap om andraspråksutveckling och lärprocesser. För att lära sig krävs att man förstår. Att kursdeltagarna behöver uttrycka detta kan tyckas anmärkningsvärt.”

SAMMANFATTNING

Didaktiska studier inom sfi har framförallt fokuserat på kortutbildade eller på deltagare utan formell utbildning. Studierna visar att deltagarnas erfarenheter inte lyfts fram i undervisningen i någon större utsträckning, vilket kan innebära att deltagarna tappar självförtroende. Snarare framkommer att undervisningen är lärarstyrd. En antydning i slutsatserna är att en erfarenhetspedagogik skulle gynna lärandet i synnerhet för kortutbildade. Exempel från modersmålsbaserad vuxenundervisning inom sfi har presenterats. Studier som uppmärksammar studerande som har lång studiebakgrund vid ankomst saknas och visar därför ett behov av forskning som kan riktas mot fler kategorier av studerande inom sfi.

7. PROJEKT OCH PÅGÅENDE FORSKNING

I det här kapitlet presenteras några utvecklingsprojekt och pågående forskningsprojekt. Utvecklingsprojekten är inte utvärderade eller forskningsdrivna och kan därmed inte anses vara vetenskapligt genomförda eller återgivna, men kan visa på möjliga utvecklingsvägar.

PÅGÅENDE FORSKNING

I ett mindre aktionsforskningsprojekt *Språkliga resurser och digitala verktyg i grundläggande skriftspråksundervisning inom sfi* var syftet att generera kunskap om grundläggande skriftspråksundervisning för vuxna andraspråkinlärare med kort skolbakgrund (Wedin, Rosén & Hennius kommande). Projektet som inkluderade tre klasser inom studieväg 1 på två sfi-skolor inbegrep arbete med en gemensam blogg. Projektet utformades gemensamt av forskarna och lärarna på skolorna i syfte att utveckla praktiken såväl som att skapa kunskap om praktiken. Lärarnas roll i projektet var att genomföra undervisning medan forskarna observerade och dokumenterade processen. Den gemensamma bloggen administrerades av läraren och syftet var att skapa aktiviteter som stimulerade eleverna att använda skrift för autentisk interaktion. Preliminära resultat visar att användning av digitala verktyg och interaktion via bloggen skapade situationer för interaktion där eleverna använde skrift på olika sätt. Att eleverna fanns på olika skolor och skulle kommunicera genom bloggen skapade en dekontextualiserad interaktion och ett flertal frågor om språkanvändning aktualiserades i klassrummet (Wedin, Rosén & Hennius, kommande).

Ytterligare ett pågående projekt *Digital literacy practices in everyday life and in basic literacy education: Adult second language learners' use of digital media in multilingual contexts* om användning av digitala verktyg och digital litteracitet inom sfi-undervisningen genomförs av Norlund Shaswar (2016). Det pågående projektet bygger på observationer och intervjuer med nio sfi-studerande.

UTVECKLINGSPROJEKT

Brogren och Carlstedt (2013) beskriver sitt egna organisatoriska förändringsarbete inför att föra samman två parallella verksamheter i samma byggnad, sfi och introduktionsprogrammet. I artikeln beskrivs visioner, önskade resultat och hur verksamheten såg ut 2012 och vad som behövde fortsatt utveckling. Visionerna handlade exempelvis om att sätta eleven i centrum, att undervisningen skulle vara rolig och att eleverna skulle uppfatta att de blev bemötta på ett professionellt sätt. Under förändringsprocessen organiserades personalen i arbetslag inkluderande sfi-lärare och samordnare. Uppdraget i förändringsprocessen från förvaltningsledningen innebar att fler elever skulle bli godkända under kortare utbildningstid samt att undervisningen skulle vara mer intensiv och individanpassad. Genom gemensam planerings- och uppföljningstid samt gemensamma undervisningstider för samtliga elever kunde förändringsarbetet starta. Brogren och Carlstedt (2013) sammanfattar projektet med några positiva punkter om organisation, samarbete och ömsesidig förståelse.

Även Hedman, Johansson och Norberg (2013) beskriver hur de undervisade sfi-elever med utgångspunkt från *blended learning* och ett så kallat *flipped classroom*, vilket innebar att eleverna hade tillgång till inspelade föreläsningar eller annat studiematerial som de skulle ta del av före lektionen. Lärarna menade att eleverna var motiverade eftersom de genomförde studierna på sin fritid. *Blended learning* via lärplattformar möjliggjorde även grupparbeten och gruppsamtal mellan eleverna vilket enligt lärarna skapade möjligheter för språkutveckling. Projektet var dock, även om det tar sin utgångspunkt i tidigare studier, inte ett forskningsprojekt.

8. UTMANINGAR OCH MÖJLIGHETER

I uppdraget för denna rapport ingick att identifiera områden där forskning saknas. Då forskning om sfi är begränsad har vi i stället sett det som mer relevant att peka ut vissa riktningar som finns inom den forskning som gjorts snarare än att lista en mängd områden där forskning saknas. Anmärkningsvärt är dock avsaknaden av studier som inkluderar sfi-studerande med lång utbildningsbakgrund, t.ex. akademiker, likväl som studier av yrkesinriktad sfi. Vidare berörs sfi-provets betydelse enbart kort i exempelvis Norlund Shaswars studie, trots att provens påverkan på undervisningen i sfi kan förväntas vara stor. För att få en bättre översikt har vi sammanställt de doktorsavhandlingar som berör sfi som inkluderats i denna studie i tabellform i bilaga 1.

SMÅSKALIGA STUDIER

Resultatet av sammanställningen i denna rapport presenteras i tabellen i bilaga 1 som synliggör en dominans av kvalitativa studier där intervju och observation används som metoder. De som studerats är i första hand de studerande medan lärare, läromedel, undervisningens upplägg och innehåll inte uppmärksammas i lika stor grad. Såväl Franker (2011), Lundgren (2005) som Carlson (2002) riktar fokus mot studerande med kort eller ingen studiebakgrund. Deltagarna i Sandwalls (2013) och Norlund Shaswars (2014) studier hade varierande studiebakgrunder. I Roséns studie observerades fem klassrum och därmed ett större antal studerande. Syftet med studien var dock inte att följa specifika studerande utan sfi-undervisningens diskursiva rum. Det finns mindre studier eller projektbeskrivningar som inriktar sig på speciella områden som att skapa goda undervisningsupplägg och bra organisation runt språkinläring. Vidare påverkar studiernas småskalighet de slutsatser som är möjliga att göra utifrån projekten. Eftersom den sammanlagda forskningen om sfi är så begränsad finns det dock ett stort behov både av fortsatta småskaliga studier där man genom kvalitativ design undersöker både lärare och studerande och av studier som har en kvantitativ design. Vi ser framförallt möjligheter i framtida studier där kvantitativa och kvalitativa metoder kombineras. Ett exempel är sfi-lärares perspektiv (yrkesroll, behov,

förhållningssätt, kompetens) som ofta saknas i den forskning som analyserats och detta skulle dels kunna undersökas genom en större enkätundersökning och genom kvalitativa intervjuer.

Sammanfattningsvis kan vi således konstatera att det saknas studier både om högutbildades och kortutbildades undervisningssituation likväl som om den mycket heterogena grupp som ofta place-ras i studieväg 2. Samtidigt bör det lyftas fram att skolbakgrund inte kan sägas utgöra den enda faktorn för en sfi-studerandes behov och här saknas kunskap om såväl hälsoaspekter som sociala och ekonomiska aspekter. Vidare finns ett behov av att studera innehållet i undervisningen på sfi och hur det görs meningsfullt för de studerande likväl som de artefakter som används och produceras i undervisningen (digitala verktyg, läromedel, provmaterial, studerandes texter etc.). Vi har i denna studie inte riktat in oss mot forskning som handlar om inlärningsaspekter av ett andraspråk men vi ser ett behov av studier som belyser de sfi-studerandes språkliga utveckling under sfi, särskilt i relation till olika undervisningsformer (t.ex. distansstudier, digitala verktyg, flipped classroom).

9. REFERENSER

Ahlgren, Katrin (2014). *Narrativa identiteter och levande metaforer i ett andraspråksperspektiv*. Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet.

Andersson, Per & Fejes, Andreas (2014). Svensk forskning om validering av vuxnas lärande – trender och tendenser. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 19(4–5), ss. 324–344.

Andersson, Per & Osman, Ali (2008). Recognition of prior learning as a practice for differential inclusion and exclusion of immigrants in Sweden. *Adult Education Quarterly*, 59(1), ss. 42–60.

Arbetsmarknadsdepartementet (1981a). *Svenskundervisning för vuxna invandrare. Del 1. Betänkande av SFI-kommittén*. SOU 1981:86. Stockholm.

Arbetsmarknadsdepartementet (1981b). *Svenskundervisning för vuxna invandrare. Del 2. Betänkande av SFI-kommittén*. SOU 1981:87. Stockholm.

Beach, Dennis & Carlson, Marie (2004). Adult Education Goes to Market: an ethnographic case study of the restructuring and reculturing of adult education. *European Educational Research Journal*, 3 (3), ss.673–691.

Brogren, Annika & Carlsted, Lena (2013). Förbättringsarbete inom sfi. I Olofsson, Mikael (red.) *Symposium 2012 Lärarrollen i svenska som andraspråk*, 199–208. Stockholm: Stockholms universitet.

Carlson, Marie (2002). *Svenska för invandrare-brygga eller gräns? : syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen*. Göteborg: Göteborgs universitet, Dept. of Sociology.

Carlson, Marie (2004). Att komma till tals eller inte – Om 'kunskapsdiskussion' i SFI-undervisningen. I Borevi, Karin & Strömblad, Per (red.) *Kunskap för integration – om makt i skola och utbildning i mångfaldens Sverige*. SOU 2004:33. Stockholm: Fritzes.

Carlson, Marie & Jacobsson, Bengt (2007). Tvärsektoriell samverkan i policy och praktik. Introduktion av flyktingar och nyanlända invandrare i två svenska storstadskommuner. I Alsmark, Gunnar, Kallehave, Tina & Moldenhawer, Bolette (red.) *Migration och tillhörighet – Inklusions- och exklusionsprocesser i Skandinavien*. Göteborgs & Stockholm: Makadam förlag.

Dahlström, Carl (2004). Nästan välkomna. *Invandrarpolitikens retorik och praktik*. Göteborg: Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Ericsson-Sjöo, Tina (2012). *Utmaningar och bemötande i flyktingmottagande*. Malmö: Malmö högskola (Lic-avhandling).

Fejes, Andres (2015). Kortutbildade och vuxenutbildning – en kunskapsöversikt. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. <http://www.diva-portal.org/www.bibproxy.du.se/smash/get/diva2:905020/FULLTEXT01.pdf>

Franker, Qarin (2011). *Litteracitet och visuella texter. Studier om lärare och kortutbildade deltagare i sfi*. Stockholm: Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet.

Gustavsson, Hans-Olof (2007): *Utan bok är det ingen riktig undervisning: en studie av skolkulturella referensramar i sfi*. Stockholm: HLS Förlag.

Hamberg, Leena (2015). *Samverkan i och med språket. Systemisk-funktionell analys av språkanvändning i en kommunal gränsaktivitet med nyanlända flyktingar som målgrupp*. Helsinki: University of Helsinki.

Hedman, Ann-Louise, Johansson, Petra & Norberg, Anders (2013). Sfi som blended learning. I Olofsson, Mikael. *Symposium 2012*. Stockholm: Stockholms universitetsförlag, ss. 227–238.

Hägerström, Jeanette (2004). *Vi och dom och alla dom andra på Komvux: etnicitet, genus och klass i samspel*. Lund: Sociologiska institutionen, Univ.

- Hyltenstam, Kenneth & Milani, Tommaso M. (2012). Flerspråkighetens sociopolitiska och sociokulturella ramar. I Hyltenstam, Kenneth, Axelsson, Monica & Lindberg, Inger (red.) *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet, ss. 17–134.
- Lindberg, Inger (1996): Svenskundervisning för vuxna invandrare (sfi). I Hyltenstam, Kenneth (red.) *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, Inger & Sandwall, Karin (2007). Nobody's darling? Swedish for adult immigrants: A critical perspective. *Prospect*. 22(3), ss. 79–95.
- Lindberg, Inger & Sandwall, Karin (2012). Samhälls- och undervisningsperspektiv på svenska som andraspråk för vuxna invandrare. I Hyltenstam, Kenneth, Axelsson, Monica & Lindberg, Inger, (red.) *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet, ss. 368–478.
- Lundgren, Berit (2005). *Skolan i livet – livet i skolan: några illitterata invandrarkvinnor lär sig tala, läsa och skriva på svenska som andraspråk*. Umeå: Institutionen för svenska och samhällsvetenskapliga ämnen, Umeå universitet.
- Malmgren, Lars Göran (1996). *Svenskundervisning i grundskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Menard-Warwick, Julia (2009). *Gendered Identities and Immigrant Language Learning*. Bristol: Multilingual Matters.
- Mörnerud, Elisabeth (2010). *Modersmålsbaserad svenskundervisning för invandrare. Rapport i forskningscirkel*. http://malmo.se/download/18.72a9d0fc1492d5b743f76899/1414510096285/modersmalsbaserad_svenskundervisning_for_invandrare.pdf
- Nelson, Marie (2010). *Andraspråkstalare i arbete: en språkvetenskaplig studie av kommunikation vid ett svenskt storföretag*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Nordström, Johanna & Sezayesh, Elin Ingberg (2013). Svenska som andraspråksundervisning för studerande med PTSD. I Olofsson, Mikael. *Symposium 2012*. Stockholm: Stockholms universitetsförlag, ss. 209–226.
- Norlund Shaswar, Annika (2012). Skriftpraktiker i gränslandet mellan hem och SFI-klassrum. I: Andersson, Daniel & Edlund, Lars-Erik (red.) *Språkets gränser – och verklighetens: Perspektiv på begreppet gräns*. Umeå: Umeå universitet ss. 157–166.
- Norlund Shaswar, Annika (2014). *Skriftbruk i vardagsliv och i sfi-utbildning: en studie av fem kurdiska sfi-studerandes skriftbrukshistoria och skriftpraktiker*. Umeå: Umeå universitet.
- Norlund Shaswar, Annika (2016). Interpreters in qualitative interviews – methodological considerations, presentation at Sixth Conference on Explorations in Ethnography, Language and Communication. Diversities in global societies. Södertörn University 22–23 September, 2016.
- Norton, Bonny (2000). *Identity and Language Learning: Gender, Ethnicity, and Educational Change*. Harlow: Longman.
- Norton, Bonny (2013). *Identity and Language Learning. Extending the Conversation*. Bristol: Multilingual Matters.
- Proposition 1972:100 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/kungl-majts-proposition-med-forslag-till-lag-om_FV03100
- Proposition 1980/81:203 *om läroplan för den kommunala vuxenutbildningen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/om-laroplan-for-den-kommunala-vuxenutbildningen_G403203
- Riksrevisionsverket (1989). *Svenska för invandrare: regeringsuppdrag*. Stockholm: Riksrevisionsverket.
- Rosén, Jenny (2013a). *Svenska för invandrarskap? Språk, kategorisering och identitet inom utbildningsformen Svenska för invandrare*. Örebro Studies in Education 38. Örebro universitet.
- Rosén, Jenny (2013b). När de illitterata kom till Sverige. Språk, lärande och identitet inom Sfi, i Wedin, Åsa & Hedman, Christina (red.) *Flerspråkighet, litteracitet och multimodalitet*. Lund: Studentlitteratur.

Rosén, Jenny (2014). Svenska för invandrare – mellan samhällsdeltagande och anställningsbarhet. I Vinterek, Monika & Arnqvist, Anders (red.) *Pedagogiskt arbete: Enhet och mångfald*. Falun: Högskolan Dalarna.

Rosén, Jenny & Bagga-Gupta, Sangeeta (2013). Shifting identity positions in the development of language education for immigrants: an analysis of discourses associated with 'Swedish for immigrants'. *Language, Culture and Curriculum*, 26 (1), ss. 66–88.

Rosén, Jenny & Bagga-Gupta, Sangeeta (2015). Prata svenska vi är i Sverige! [Talk Swedish we are in Sweden!]. A study of practiced language policy in adult language learning. *Linguistics and Education*, 31, ss. 59–73.

Rydell, Maria (2015). Performance and ideology in speaking tests for adult migrants. *Journal of Sociolinguistics* 19(4), ss.535–558.

Rydén, Inga Lena (2007). *Litteracitet och sociala nätverk ur ett andraspråksperspektiv*. Göteborg: Institutet för svenska som andraspråk, Göteborgs universitet.

Sandberg, Fredrik, Fejes, Andreas, Dahlstedt, Magnus & Olson, Maria (2016). Adult education as a heterotopia of deviation: a dwelling for the abnormal citizen. *Adult Education Quarterly*, 66 (2), ss. 103–119.

Sandwall, Karin (2010). "I Learn More at School": A Critical Perspective on Workplace-Related Second Language Learning In and Out of School. *TESOL Quarterly*, 44(3), ss. 542–574.

Sandwall, Karin (2013): *Att hantera praktiken: om sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

SFS 2009:600. *Språklag*. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Spraklag-2009600_sfs-2009-600/

Sheikhi, Karin (2013). *Vägar till förståelse: andraspråkstalare i samtal med en studie- och yrkesvägledare*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Skolverket (1997). *Vem älskar sfi? Utvärdering av svenskundervisningen för invandrare en utbildning mellan två stolar*. Skolverkets rapport nr 131.

Skolverket (2016a). Elever och kursdeltagare i utbildning i svenska för invandrare (sfi) kalenderår 2015 <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/utbildning-i-svenska-for-invandrare/elever-och-kursdeltagare/elever-och-kursdeltagare-i-utbildning-i-svenska-for-invandrare-sfi-kalenderar-2015-1.250835>

Skolverket (2016b). *Grundläggande litteracitet. Att undervisa vuxna med svenska som andraspråk*. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3723>

Statens invandrarverk (1996). *Situationsbeskrivning. Vuxna invandrades kunskaper i svenska och svenskundervisning för invandrare*. Norrköping: Statens invandrarverk.

Statskontoret (2009). *Sfi-resultat, genomförande och lärarkompetens. En utvärdering av svenska för invandrare*. <http://www.statskontoret.se/upload/publikationer/2009/200902.pdf>

Street, Brian (1984). *Literacy in theory and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sundberg, Gunlög (2004). *Asymmetrier och samförstånd i rekryteringssamtal med andraspråkstalare*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Utbildningsdepartementet (2003). *Vidare vägar och vägen vidare – svenska som andraspråk för samhälls- och arbetsliv*. SOU 2003:77. <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/925>

Vesterberg, Viktor (2015). Learning to be Swedish: governing migrants in labour-market projects. *Studies in Continuing Education*, 37 (3), ss. 302–316.

Vesterberg, Viktor (2011). *Alla ska ju ut på praktik: möjligheter, begränsningar och problem med praktik i arbetslivet som medel för integration*. Norrköping: Institute for Research on Migration, Ethnicity and Society (REMESO), Linköpings universitet. <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:462466>

Warriner, Doris, S. (2004): "The days now is very hard for my Family": the negotiation and construction of gendered work identities among newly arrived women refugees. *Journal of Language, Identity & Education*. Vol. 3, Issue 4, s. 279–294.

Warriner, Doris, S. (2007): Language Learning and the politics of belonging: Sudanese women refugees becoming and being "American". *Anthropology & Education Quarterly*. Vol. 38, Issue 4, s. 343–359.

Warriner, Doris, S. (2010): Competent performances of situated identities: adult learners of English accessing engaged participation. *Teaching and Teacher Education*. Vol. 26, Issue 1, s.22–30.

Wedin, Rosén & Hennius, kommande.
Transspråkande multimodalitet i grundläggande skriftspråksundervisning inom sfi.

Zachrisson, Mozhgan (2014). *Invisible Voices. Understanding the Sociocultural Influences on Adult Migrants' Second Language Learning and Communicative Interaction*. Malmö: Malmö University and Linköping: Linköping University.

BILAGA 1

Avhandling	Metod	Antal deltagare	Kontext
Ahlgren (2014)			
Carlson (2002)	Intervjuer	12	Sfi-undervisning, identitet
Franker (2011)	Intervjuer, observationer, enkät	14 elever, 60 lärare	F-6
	Sfi-undervisning		F-9
Gustafsson (2007)	Intervjuer, observationer	Cirka 30	Sfi-undervisning, hemlandet
Hägerström (2004)	Intervjuer, observationer	25 elever, 15 personal	Sfi-skolor
Lundgren (2005)	Intervjuer, observationer	5	Sfi-klassrum, didaktik
Nelson (2010)	Intervjuer, observationer	5	Arbetsplats
Norlund Shaswar (2014)	Intervjuer, observationer	5	Sfi-klassrum, vardagsliv
Rosén (2013)	Observationer, samtal, policymaterial	5 klassrum (varierande antal elever) + 5 lärare	Sfi- klassrum
Rydén (2007)	Observation, intervju, loggbok	3	Vardagsliv, sfi
Sandwall (2013)	Observationer, intervjuer	4	Praktikplats, sfi-klassrum
Sheikhi (2013)	Intervjuer, observationer, videospelningar	4	Sfi-klassrum
Sundberg (2004)	Samtalsanalys, interaktionell lingvistik, intervju och observation	14 arbetssökande, 1 intervjuare	Rekryterings-samtal
Zackrisson (2014)	Observation, samtal	8 + 5 + 5	Livsberättelser om språkinlärning

Ifous – Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola

Ifous är ett fristående forskningsinstitut som bedriver forsknings- och utvecklingsarbete (FoU) inom skolområdet i samarbete med skolhuvudmän och lärosäten. Verksamheten utgår från medlemmarnas behov och syftar till att bidra till skolutveckling på vetenskaplig grund. I dag har Ifous drygt 140 medlemmar, både kommunala och fristående skolhuvudmän.

Läs mer om vårt arbete på www.ifous.se

ifous